

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Věra Žilková

**Reflexe účasti Armády České republiky
na zahraničních misích v českém tisku**

Diplomová práce

Praha 2013

Autor práce: **Bc. Věra Žilková**

Vedoucí práce: Mgr. Vlastimil Nečas

Oponent práce:

Datum obhajoby: 2013

Hodnocení:

Bibliografický záznam

ŽILKOVÁ, Věra. *Reflexe účasti Armády České republiky na zahraničních misích v českém tisku*. Praha, 2013. 75 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce Mgr. Vlastimil Nečas.

Abstrakt

Diplomová práce „Reflexe účasti Armády České republiky na zahraničních misích v českém tisku” zkoumá, jakým způsobem dva české deníky (Mladá fronta DNES a Právo) zpracovávaly v letech 2010 a 2011 téma zahraničních misí České republiky. Teoretická část se zabývá kvalitou zpravodajství, problémem objektivity a faktory, které práci novinářů ovlivňují. Velkým tématem je vztah médií a politických elit, s nímž souvisí i takzvaný CNN efekt, spojovaný s tlakem médií a veřejnosti na odchod americké armády z války ve Vietnamu, a koncept mírové žurnalistiky, který upřednostňuje témata rekonstrukce a mírového řešení krizí před válkou a vojenskými zásahy.

Cílem výzkumné části (tedy kvantitativní analýzy) bylo prověřit, nakolik se popsané fenomény projevují v českých médiích. Analyzovány byly především zdroje zpráv a přítomnost tří rámců, vyvozených z rešerše literatury: hrdinský rámeček, aplikovaný na české vojáky, vlastenecký rámeček, odvolávající se na národní zájmy, a rámeček humanitární a rozvojové pomoci.

Abstract

The master thesis examines the war reporting of two Czech dailies (Mladá fronta DNES and Právo), specifically their coverage of the Czech Army mission and deployment in Afghanistan. In the theoretical part the quality of reporting, topic and factors that influence the journalist work are considered. A major theme is the relationship of media and political elites and some of its manifestations – the CNN effect connected with the media and public push on the departure of US military from Vietnam, and peace-journalism a concept of reporting on wars by exploiting more themes like reconstruction and peaceful solutions rather than war and combat.

The quantitative analysis aims to verify these phenomenon in the Czech media. This is done mainly by analysing the reports sources and looking for the presence of three frames derived from the theoretical literature on this topic: heroic framing applied on Czech soldiers, national framing reflecting the national interests, and humanitarian and development aid framing.

Klíčová slova

Afghánistán, válečné zpravodajství, CNN efekt, Armáda České republiky, mírová žurnalistika

Keywords

Afghanistan, war reporting, CNN Effect, Czech Army, peace journalism

Rozsah práce: 118 182 znaků

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.

Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 24. května 2013	Věra Žilková
-----------------------------	--------------

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své diplomové práce Mgr. Vlastimilu Nečasovi za jeho trpělivost, vstřícnost a cenné rady a připomínky.

Institut komunikačních studií a žurnalistiky UK FSV
Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce

TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:

Příjmení a jméno diplomantky/

diplomanta:

Báčová Věra

Razítko podatelny:

Imatrikulační ročník diplomantky/

diplomanta:

2007

E-mail diplomantky/diplomanta:

arienwen@gmail.com

Studijní obor/typ studia:

Žurnalistika/prezenční

Předpokládaný název práce v češtině:

Reflexe účasti Armády České republiky na misích NATO a EU v českém a zahraničním tisku

Předpokládaný název práce v angličtině:

The Reflection of the Army of the Czech Republic in NATO and EU Operations in Czech and Foreign Newspapers

Předpokládaný termín dokončení

LS 2011/2012

Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování

Česká republika je jakožto člen Evropské unie a Severoatlantické aliance zavázána účastnit se zahraničních misí těchto organizací. V letech 2010 a 2011 se tak podílela na operacích Evropské unie v Bosně a Hercegovině (EUFOR - Althea) a na ochraně plavidel u břehů Somálska (EU – NAVFOR – Atalanta). V rámci NATO šlo především o zapojení do Mezinárodních bezpečnostních podpůrných sil (International Security Assistance Force, ISAF) v Afghánistánu a jednotek KFOR v Kosovu. Kromě misí NATO a EU působí čeští vojáci i jako pozorovatelé OSN (v dané době v Kongu, Kosovu a Afghánistánu), OBSE a v rámci MFO (Multinational Force and Observers dohlíží také na dodržování mírových podmínek mezi Izraelem a Egyptem.

Tato práce bude analyzovat to, jakým způsobem se česká tištěná média o českých zahraničních misích zmiňují a na to, jaké stereotypy jsou v tomto případě uplatňovány. Stejně téma, tedy české mise bude zkoumat také ve vybraných zahraničních tištěných médiích. Výsledky této analýzy budou konfrontovány s analýzou českého tisku.

Tato práce se zaměřuje především na zapojení českých jednotek v misích Severoatlantické aliance a Evropské unie, což je dáno zejména objemem podkladového materiálu, který se věnuje především zapojení Armády ČR v rámci těchto dvou mezinárodních organizací.

Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy

Práce si klade za cíl vykreslit mediální obraz zahraničních misí Armády ČR a popsat mediální stereotypy, které se k nim vztahují. Dále prověří hypotézu, že se česká média o tomto tématu často vyjadřují pozitivně či pochvalně, vyzdvihující české zásluhy, schopnosti, elitnost atp. Analýza zahraničních titulů (New York Times a Süddeutsche Zeitung) má posloužit především jako srovnání toho, jakým způsobem a zda vůbec se tato média o českých jednotkách zmiňují.

Předpokládaná struktura práce

- I) Úvod
- II) Stať: 1) Teoretická část: a) Členství České republiky v mezinárodních organizacích, zahraniční mise Armády České republiky
 - b) Charakteristika analyzovaného materiálu, upřesnění cíle práce
- 2) Analýza: a) Obsahová analýza redakčních článků v českých médiích
 - b) Jazykové a společenské stereotypy mediálního diskursu
 - c) Obsahová analýza zahraničních redakčních článků
- 3) Shrnutí výsledků
- III) Závěr

Vymezení podkladového materiálu

Analýza bude vycházet především z článků deníků Mladá Fronta dnes a Právo, uveřejněných v letech 2010 a 2011, které budou porovnány s články v New York Times a Süddeutsche Zeitung ze stejného období.

Metody (techniky) zpracování materiálu:

Obsahová analýza

Základní literatura

YANG, Jin. Framing the NATO Air Strikes on Kosovo Across Countries: Comparison of Chinese and US Newspaper Coverage. *International Communication Gazette* June 2003, vol. 65, no. 3, s. 231-249.

Dostupný také z WWW: <<http://gaz.sagepub.com/content/65/3/231.full.pdf+html>>.

Studie popisuje velmi odlišné pojetí zásahů NATO v Kosovu v roce 1999 v amerických médiích, která je pojímala jako pomoc Albáncům a záchranu před etnickými čistkami, a v tisku čínském, který konflikt popisoval jako útok na suverenitu Jugoslávie.

DIMITROVA, Daniela V; STRÖMBÄCK, Jesper: Mission Accomplished? Framing of the Iraq War in the Elite Newspapers in Sweden and the United States. *International Communication Gazette* October 2005, vol. 67 no. 5, s. 399-41.

Dostupný také z WWW: <<http://gaz.sagepub.com/content/67/5/399.full.pdf+html>>.

Práce se zabývá rozdíly rámcování iráckého konfliktu ve švédském a americkém tisku, přičemž si všímá výběru témat i zdrojů, zkoumá příčiny zjištěných rozdílů, jako je například větší spoléhání amerických médií na oficiální zdroje či naopak celkově negativnější vyznění švédských zpráv.

TRAMPOTA, Tomáš; VOJTĚCHOVSKÁ, Martina. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010. 293 s.

Kniha je jakými manuálem, který se s použitím praktických příkladů zabývá využitím výzkumu médií v komerční sféře (měření efektivity reklamy, průzkumy sledovanosti) stejně jako jeho akademickým uplatněním (interpretace textu, výzkum mediálních organizací).

BERGER, Arthur Asa. *Media Analysis Techniques*. Thousand Oaks : Sage Publications, 2005. 220 s.

Jedná se o pokračování autorovy předchozí knihy *Media Research Techniques*. *Media Analysis Techniques* se zabývá různými přístupy a způsoby mediální analýzy, jimž věnuje jednotlivé části: sémiotickou analýzu, marxistickou analýzu, psychoanalytickou kritiku a sociologickou analýzu.

SCHULZ, Winfried; REIFOVÁ, Irena; KONČELÍK, Jakub; HAGEN, Lutz; SCHERER, Helmut. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Praha : Karolinum, 2004. 149 s.

Publikace se věnuje problematice politické komunikace a obsahové analýzy mediálních sdělení, ve druhé části přináší konkrétní výsledky projektu, který se zabýval zobrazováním tzv. vánoční krize v České televizi na přelomu let 2000 a 2001 ve zpravodajství Českého rozhlasu.

Diplomové a disertační práce k tématu

BIELSKÁ, Luisa. KFOR a ISAF – české jednotky v operacích NATO na podporu míru a postkonfliktní obnova. Brno, 2010. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií.

FOJTA, Roman. Mise NATO a OBSE na Balkáně po pádu železné opony. Praha, 2006. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra mezinárodních vztahů.

KOVANDA, Pavel. Působení Armády České republiky na zahraničních misích. Plzeň, 2011. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická.

MICHÁLKOVÁ, Lucie. Příslušníci české armády v mezinárodních silách KFOR od počátku do dnešních dnů. Brno, 2007. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav slavistiky.

PROKOP, Daniel. Gruzínský konflikt v českých médiích : analýza rámcování hlavními deníky. Praha, 2010. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra mediálních studií.

TESCHNAROVÁ, Martina. Česká republika a Společná bezpečnostní a obranná politika EU. Olomouc, 2010. Bakalářská práce. Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra politologie a evropských studií .

Datum / Podpis studenta/ky

.....

Obsah

Úvod.....	1
<i>Média a politika</i>	2
<i>Zaměření a cíl práce</i>	3
1 Zpravodajství, technologie a omezení.....	4
1. 1 <i>Vietnamská lekce</i>	5
2 Válečné zpravodajství, jeho proměny a kritika	8
2. 1 <i>Profesní normy a ideály</i>	8
2. 2 <i>Vztah médií a armády</i>	9
2. 2. 1 <i>Fenomén „embed“</i>	10
3 Kritéria kvality	12
3. 1 <i>Národní zájem</i>	13
3. 2 <i>Ideál různorodosti</i>	14
4 Mírová žurnalistika	19
5 Vliv médií a CNN efekt	22
Výzkumná část.....	28
6 Rámcování	28
6. 1 <i>Výzkum rámcování</i>	29
7 Výzkumné otázky a hypotézy.....	31
8 Proměnné a jejich definice	34
9 Zkoumaný vzorek.....	36
10 Zjištění a interpretace.....	37
10. 1 <i>Popis vzorku</i>	37
Shrnutí a diskuse.....	63
Závěr.....	67
Summary	69

Seznam použité literatury	71
---------------------------------	----

Změny oproti schváleným tezím diplomové práce

Po dohodě s vedoucím práce došlo v průběhu zpracování práce k následujícím změnám oproti schváleným tezím:

- a) Bylo upuštěno od původního záměru zkoumat také zahraniční média, a to proto, že by bylo velmi obtížné nebo dokonce nemožné sehnat dostatečně velký vzorek článků.
- b) Z tohoto důvodu byl také pozměněn název práce tak, aby reflektoval zaměření práce.

Úvod

Kdysi bylo válečné zpravodajství určeno primárně vládcům a panovníkům, kteří vojska vysílali. Byli to oni, kdo potřebovali jako první vědět, jaké je dění na bojišti, zda je pro ně situace příznivá, jestli válka přinese v konečném důsledku užitek (kořist, území, diplomatické výhody), nebo naopak jejich situaci značně zkomplikuje. V moderní demokratické společnosti je situace odlišná - zpravodajství se díky neustálému přílivu nových informací z nepřetržitě vysílajících televizních a rádiových stanic a online médií dostává (taktéž demokraticky) ve stejnou dobu k širokým masám, stejně jako k těm, kdo přímo rozhodují o nasazení vojsk. Politické elity zauímají k médiím podezíravý postoj, protože jsou si vědomy jejich potenciálu působit na veřejné mínění, zvláště pak ve chvílích, kdy nejsou schopny nijak ovlivnit to, co bude zveřejněno, ať už pomocí cenzury nebo jiných prostředků. Z informovanosti širokého publika, které disponuje volebním právem, se mezitím stala nutnost, a z hlediska médií a profesních norem a ideálů i morální apel.

Válečné zpravodajství stálo u zrodu žurnalistiky samotné, zprávy z bojišť byly podávány od nepaměti - vzpomeňme hrdinného maratonského „reportéra“. I když se zpočátku jednalo pravděpodobně o věcné raporty určené jen relativně úzké skupině lidí, postupně přichází snaha ovlivňovat veřejné mínění. Média byla přitom po dlouhou dobu kvůli velké geografické vzdálenosti mnohdy jediný zdroj, ze kterého se většina populace mohla vůbec dozvědět o zahraničním dění a zahraniční politice, stejně jako o dění v konfliktních zónách a územích. (Ruigrok 2010: 87) Jakkoli zahraniční politika pravděpodobně není pro většinu lidí v České republice rozhodujícím faktorem u voleb, války a nasazení vlastních vojsk jsou i zde stále politickým tématem, jak se ukázalo na jaře 2010, kdy na české politické scéně probíhaly vášnivé debaty o navýšení počtu vojáků v Afghánistánu.

Média a politika

O skutečném vlivu médií na veřejné mínění a politiku se vedou rozsáhlé debaty. Jednou z jejich základních otázek je ta, zda média jen odráží skutečnost a veřejné mínění, nebo ho naopak ovlivňují a utváří. Zastánci druhé možnosti dospěli až k úvahám o mediokracii (nadvládě médií), kdy se média zmocňují některých funkcí politických institucí. Média podle nich uplatňují svůj vliv například i použitím textových vzorců, volbou výrazů. (Říchová a Jiráček 2000: 5) Tato domnělá moc nad smýšlením společnosti je na druhou stranu přitažlivá pro politiky, kteří se jí snaží využít a do médií zasahovat a promlouvat. Na konci 90. let se mediální odborníci začali přiklánět ke konceptu medializace, podle kterého politika „ztrácí svou autonomii a ve svých hlavních funkcích se stává na médiích vsutkou závislou“, politika na druhou stranu „není určována médii, nýbrž se formuje v interakci s médii.“ (Říchová a Jiráček 2000: 17)

Vzájemná interakce politické a mediální sféry způsobuje, že politickým a komunikačním procesům lze těžko rozumět bez znalosti „zákulisí“ médií, tedy novinářských rutin, výběru a zpracování zpráv a tak podobně. Zpravodajské hodnoty, tedy soubor charakteristik událostí, podle kterých se novináři rozhodují, zda je událost hodna stát se součástí zpráv, způsobují, že obraz světa v médiích je velmi jednostranně vykreslený a zaměřuje se především na negativní události, prominentní osobnosti a elitní národy. (Schulz 2000: 28) Různé analýzy médií (z nichž první byla provedena už na konci 19. století) dospěly k závěru, že média zprostředkovávají pokřivený obraz kriminality a věnují přehnanou pozornost terorismu, násilí a korupci, (Schulz 2000: 26) podobná kritika přichází i ze strany politiků, a to i konkrétně v případě válečných konfliktů a intervencí.

Zaměření a cíl práce

V této práci se zabývám novinářskou praxí při informování o politickém násilí, v praktické části na konkrétním případě českého zpravodajství o misi Armády České republiky v Afghánistánu. Část práce je věnována profesním postupům, především ale také snahám politiků a armády, uvědomujících si potenciál médií působit na veřejné mínění, zpravodajství ovlivňovat. Zvláštní kapitoly se věnují otázce objektivity jako ideálu, který je při tvorbě zpráv znemožňován faktory vnějšími (nedostatek zdrojů, politická manipulace) i faktory (vědomá i nevědomá předpojatost novinářů), podřizování se národním zájmům a takzvanému CNN efektu, o jehož skutečném působení se stále vedou spory, i tak ovšem výrazně ovlivnil vztahy médií a politické sféry.

V praktické části je mým cílem postihnout obraz Armády České republiky na zahraničních misích. Vzhledem k zanedbatelnému množství zpráv o jiných zahraničních misích Armády České republiky jsem se rozhodla zaměřit na její působení v Afghánistánu.

I když je válečné zpravodajství tématem mnoha studií, většinou se (alespoň mimo Spojené státy americké) jedná o informování o konfliktu v celé jeho šíři. Tato práce se zaměřuje přímo na české vojáky a české zahraniční mise, rámec konfliktu slouží spíše jako kontext pro pochopení toho, jaký je obraz českého nasazení a jednotek na zahraničních misích, hlavním předmětem práce tak není válka proti teroru ani situace v Afghánistánu.

Svým zaměřením na roky 2010 a 2011, tedy na dobu prakticky 10 let po začátku afghánské války, se práce odlišuje od většiny dosud provedených výzkumů, které většinou zkoumaly počáteční fáze války, případně srovnávaly období deeskalace konfliktu s dřívější vyhracenou situací.

1 Zpravodajství, technologie a omezení

Pokud jde o válečné zpravodajství, práci novinářů zásadně ovlivňují a mění především dva faktory: zaprvé technické prostředky a inovace a zadruhé snaha vlád či armád do zpravodajství zasahovat, omezovat jej a podrobovat ho cenzuře.

Co se týče technické stránky předávání zpráv, docházelo k posunům během 19. a 20. století mílovými kroky. Měnila se přitom nejen rychlost, s jakou bylo možné zprávy šířit, ale obecněji také způsob jejich zpracování. Jak popisuje Biernatzki, zatímco zprávy o bitvě u Waterloo v roce 1815 musely být fyzicky doručeny z bojiště až do redakcí, ve válce na Krymu o čtyřicet či americké občanské válce o padesát let později výrazně urychloval komunikaci telegraf. Psané zprávy navíc začaly doplňovat fotografie - snímky mrtvých těl, které svou drastičností vyvolávaly protiválečné sentimenty. (Biernatzki 2003: 4)

Na sentimenty čtenářů přišly časem i cílené útoky - na přelomu 19. a 20. století přichází éra „žluté“ žurnalistiky a s ní i zápas o čtenáře, v jejímž rámci dohnal svými úvodníky William Randolph Heart americkou vládu do zbytečné války se Španělskem, kterou noviny romantizovaly a na druhou stranu i zcela využívaly drastický potenciál válečného zpravodajství ke zvýšení prodeje.

Telegraf zůstával i po dobu první světové války nejrychlejším komunikačním a zpravodajským prostředkem, realita války se k tomu více přiblížila masám díky filmovým týdeníkům. Pohyblivé záběry oproti statickým fotografiím přinášely „reálnější“ pohled na frontu, ačkoliv bylo události v nich možné sledovat až s notným zpožděním. To ovšem nebylo jediným a snad ani nejdůležitějším úskalím tohoto formátu, jemuž byly cizí ideály kvalitního zpravodajství jako je vyváženost a objektivita. Týdeníky působily kvůli své glorifikaci války poněkud propagandisticky. (Biernatzki 2003: 4)

S druhou světovou válkou a využitím rozhlasu přicházejí přímé přenosy, kdy váleční reportéři živě promlouvají z měst, kde právě probíhají nálety. (Smith a Higgins 2012: 133)

Korejská válka probíhala co se týče médií a používaných technologií i přes nástup televize obdobně. Za zmínku stojí fakt, že autocenzuru nahradila v průběhu války cenzura oficiální, a to na přání samotných novinářů, kteří byli ve snaze neohrozit bezpečnost příliš opatrní a podrobovali sami sebe a své články tvrdým omezením. (Biernatzski 2003: 4)

V době, kdy začala válka ve Vietnamu, už televizní zpravodajství nahradilo filmové týdeníky, promítané v kinech. I když přímé televizní přenosy přijdou až na začátku devadesátých let během války v Zálivu a stanou se typickými pro válku v Iráku (Biernatzki 2003: 9), televizní zpravodajství přinese realistické záběry z místa konfliktu přímo do domovů svých diváků a promění nejen jejich chápání a postoje k válce, ale následně také vztah armády k médiím a jejich kontrole během konfliktů.

1. 1 Vietnamská lekce

Válka ve Vietnamu, která trvala celých dvacet let (1955 - 1975), byla skutečným přelomem ve vztahu politiků k médiím. V první „obývákové válce,” jak je tato válka někdy označována¹ díky tomu, že ji bylo jako první možné sledovat z pohodlí vlastního gauče, přinesla televize vůbec poprvé nejen obvyklé záběry vojenské techniky a bojiště, ale také příběhy řadových vojáků, jejich obavy i zranění, čímž se zásadně změnil způsob, jakým byli vojáci zobrazováni.²

Snad ještě větší vliv mělo zastoupení „druhé strany” - domácích civilních obyvatel - která dostala zejména v televizních a fotografických reportážích svůj prostor a diváci tak byli svědky toho, jaké pro ně má válka

1 Viz například Hallin, Daniel C. „Living Room Wars: Vietnam vs. 'Desert Storm', Media & Values 56 (Fall 1991).

2 Viz například dokumentární film Enemy Image režiséra Marka Danielse z roku 2005. Enemy Image, 2005 [dokumentární film], scénář a režije: Mark Daniels, USA.

následky. Veřejné mínění zasáhly záběry válečných hrůz a obětí, které nebylo možné ignorovat. To, co na jedné straně zvýšilo kvalitu zpravodajství posílením jeho vyváženosti a objektivitu, nebylo právě příznivé pro armádu a zastánce intervence v řadách americké administrativy. Záběry bojů na místech, která měla být bezpečná, obrátila veřejné mínění proti válce a podkopala i morálku vojáků v poli. V médiích začala narůstat negativita, až komentátor Walter Cronkite po ofenzivě Tet prohlásil: „To, že jsme zapadli do patové situace je jediný, i když neuspokojivý závěr. (...) Tomuto reportérovi je čím dál jasnější, že jediná cesta ven vede skrz vyjednávání - ne z pozice vítězů, ale čestných lidí, kteří dostali svému závazku bránit demokracii, jak nejlépe mohli.”³ Brzy po odvysílání Cronkitova příspěvku se prezident Lyndon Johnson rozhodl zastavit bombardování Severního Vietnamu.

Vietnam je také dodnes obecně považován za válku, kterou rozhodli ne vojáci v terénu, ale negativní kampaň médií a nesouhlas veřejnosti. „Vietnamský syndrom”, tedy rozšířený názor, že média byla silně zaujatá proti válce ve Vietnamu a vystupovala otevřeně proti americké armádě a jihovietnamským „zadavatelům” a právě kvůli jejich kritice USA válku prohrály, označil McLaughlin za jeden z nejvytrvalejších mýtů v historii moderní válečné žurnalistiky. (McLaughlin 2002: 257) I když podle něj nemá nic společného s realitou, tento názor zásadně ovlivnil snahu o kontrolu zpravodajství ze strany politiků a armády v následujících konfliktech (například v Grenadě a na Falklandech)

Vietnamská válka zásadně ovlivnila myšlenkové a kulturní klima 60. a 70. let a navždy změnila vztah vlády k válečné žurnalistice. Její válečné zpravodajství a reakce veřejnosti i politiků je epitomem toho, co začne být v 90. letech známo jako CNN efekt.

3 „To say that we are mired in stalemate seems the only realistic, yet unsatisfactory, conclusion. On the off chance that military and political analysts are right, in the next few months we must test the enemy's intentions, in case this is indeed his last gasp before negotiations. But it is increasingly clear to this reporter that the only rational way out then will be to negotiate, not as victors, but as an honorable people who lived up to their pledge to defend democracy, and did the best they could.”

Transkript na http://www.sonic.net/~scds/resources/US-History/1968_Walter%20Cronkite.%20Commentary%20on%20Tet%20Offensive.pdf

Po válce ve Vietnamu prošlo válečné zpravodajství změnami nejen díky technologickým pokrokům, ale také kvůli snaze vlád (tedy zejména té americké) získat kontrolu nad tím, jakým způsobem novináři o válečném dění informují. Zatímco dříve byli sice reportéři podrobováni následné cenzuře, ale na bojiště měli přístup, od roku 1983 a americké invaze do Granady se situace mění - média jsou držena dále od bojiště a dostávají se jen na místa, kam je armáda s pomocí systému press pools zavedla. Tento systém, kdy se reportéři pohybují ve skupinách, kde mají navzájem sdílet informace, ale dostanou se jen tam, kam je zavedou jejich armádní průvodci, se naplno uplatnil v roce 1991 během války v Zálivu. (Aday et al. 2005: 7) I když si systém pochvalovala armáda, mezi novináři i veřejností se proti němu zvedla vlna kritiky.

„Mediální pokrytí války v Zálivu bylo žalostné - novináři se snažili přizpůsobit systému a hltali každou informací, která se k nim dostala bez protestů nebo kritiky. Jejich zkroušené omluvy a sebekritiky po válce neměly význam. Škoda už se stala.“⁴ (McLaughlin 2002: 257)

Vojenští plánovači trvali na tom, že byli motivováni odůvodněnými obavami o bezpečnost operace, stejně jako o blaho novinářů. Dále poukazovali na logistické nesnáze, které vyplynuly z velkého počtu reportérů, kteří chtěli konflikt zpravodajsky pokrýt. U mnohých však převážil dojem, že jádrem obav armády byl potenciál médií podkopat veřejnou a politickou podporu. Situace, kdy média viděla jen to, co jim ukázala armáda, trvala po celá 90. léta a zasáhla i zpravodajství z války v Kosovu. (McLaughlin 2002: 261)

4 „The media's coverage of the Gulf War was lamentable, dened as it was by their willingness to accede to the restrictive pooling system and to devour everything they were given at briefings without protest or criticism. Their abject apologies and self-agellation after the war were of little account. The harm was done.”

2 Válečné zpravodajství, jeho proměny a kritika

2. 1 Profesionální normy a ideály

Válečné zpravodajství je dlouhodobě předmětem kritiky ze strany politiků i odborníků: „Po každé válce od Krymu po Kosovo se říkalo, že ji žurnalistika nepostihla dostatečně pravdivě a odvážně.” (McLaughlin 2002: 257) V kritice obou stran se přitom projevuje tenze mezi společenskou či morální povinností, která velí zveřejňovat pokud možno co nejvíce informací i detailů, a odpovědností za to, co zveřejnění takových podrobností může způsobit vzhledem k jejich využitelnosti nepřitelem. (Taylor 2003: 78)

Pokud jde o kritiku ze strany politiků, nebyla situace na začátku nového tisíciletí příliš odlišná od války ve Vietnamu. Prezident George W. Bush (a jeho republikánští příznivci) otevřeně obviňoval média z toho, že obrací veřejnost proti němu a především proti válce v Iráku. Tisk se podle něj příliš zaměřoval na negativa a naopak velmi nedostatečně na pozitivní události, čímž měl na mysli zejména volby, vylepšení infrastruktury a relativní bezpečnost iráckých provincií.

Podobné spory se vedou už od dob krymské války (1853-1856), kdy psali válečné zpravodajství sami vojáci. Zlom přišel ve chvíli, kdy se k bojišti dostali reportéři - civilisté. Díky nim získává veřejnost na válku nový, realističtější a méně naivní pohled. Sami reportéři se učí, že zpravodajství o válečných hrůzách musí být nejen racionalizované, ale také patřičně „dávované” („not only rationalised but also rationed”) (Taylor 2003: 66), aby zachovali podporu veřejnosti pro konflikt, což bylo někdy ve značném rozporu s pocitem morální odpovědnosti za to, aby byla společnost patřičně informována. Reportéři se stali nejen pozorovateli, ale i mediátory či zprostředkovateli válečných hrůz, a to nejen ve smyslu vypravěčů, ale také usměrňovatelů.

Představy o ideálním válečném zpravodajství bývají, pokud jde o reportéry samotné, očekávání politiků a veřejnosti, zvláště ve vypjatých situacích v ostrém rozporu. Jako příklad může sloužit britská rozhlasová a televizní stanice BBC (British Broadcasting Corporation), která měla už v době před druhou světovou válkou skvělou reputaci a byla považována za ideál vyváženého zpravodajství a důvěryhodnosti. Po propuknutí druhé světové války se nicméně principy, díky nimž bylo její vysílání tak kvalitní, nesetkaly s příliš příznivým ohlasem publika, které očekávalo větší míru vlastenectví. Winston Churchill BBC dokonce prohlašoval za „nepřítele před branami“. (Taylor 2003: 68)

2. 2 Vztah médií a armády

Již z krátkého historického výčtu je patrné, že si lidé držící ve svých rukou moc v každé době dobře uvědomovali důležitost válečného zpravodajství a snažil se jej také ovlivňovat tak, aby pro ně bylo příznivé. V době moderních komunikačních prostředků a silné veřejné sféry je tato tendence zvláště patrná a důležitá. Jak píše Rikke Bjerg Jensen, práce s informacemi a narací je dnes integrální součástí vojenských kampaní a je stejně důležitá jako boje v terénu:

„Vojáci jsou v médiích často zobrazováni. Jejich rodiny média využívají. To, jak lidé chápou vojáky a války, do nichž jsou zapojeni, je (alespoň částečně) formováno médii. To, jak politikové financují a využívají vojenskou sílu je částečně ovlivněno zpravodajstvím. Veřejná, politická a finanční podpora je tak jádrem každé vojenské mediální strategie.“⁵ (Jensen 2011: 193) V kritické chvíli, kdy se rozhoduje o válce, tedy když je diskuse o řešení situace násilím klíčová, namísto otevřené deliberace dochází k tomu, že tisk slouží vládním cílům.

5 „Soldiers are frequently depicted in the media. Their families use the media. How people understand soldiers and the wars in which they are engaged is (at least partially) shaped by the media. How politicians finance and use military power is partly influenced by media coverage (Jensen, 2009). Public, political and financial support is thus at the heart of, and critical to, any military media strategy.”

Antagonie mezi médii a armádou je sice dobře zdokumentovaná, ve skutečnosti se ale konkrétně v USA média vyslovila vyloženě proti konfliktu jen dvakrát. Ve Vietnamu se tak stalo až po ofenzivě Tet, kdy bylo jasné, že vítězství je v nedohlednu (Aday 2005: 5), v případě války v Iráku byla důvodem ke kritice předchozí záměrná manipulace fakty ze strany Pentagonu.

2. 2. 1 Fenomén „embed”

Novou podobu válečného zpravodajství přinesla invaze do Iráku. Zde naplno začala praxe embedded journalism, tedy „včleněné” žurnalistiky, kdy jsou novináři přiděleni ke konkrétní vojenské jednotce, se kterou tráví veškerý čas.

Reportéři se dostávají přímo do centra dění, mají možnost pořídit záběry, které by jinak bylo nemožné získat, jsou přímými svědky bojů a získávají množství obrazového materiálu, zároveň jim vojáci zajišťují bezpečnost. (Kim 2012: 331) Podle kritiků tato praxe podryvá objektivitu novinářů (po navázání osobních vztahů s vojáky pravděpodobně nebudou mít vůli publikovat cokoli nepříznivého) a hlavně neumožňuje novinářům rozmanitost zdrojů a úhlu pohledu kvůli značně omezené možnosti volného pohybu. Novináři jsou plně závislí na vojácích, jdou tam, kam oni a závisí na nich jejich přežití.

H. S. Kim uskutečnil sérii rozhovorů se 23 zkušenými válečnými reportéry, kteří se podíleli na zpravodajství z Iráku. Jeho cíl byl posoudit objektivitu v jejich příspěvcích a vliv, který má jejich umístění v rámci embedu nebo naopak nezávislost a volnost pohybu. Jednalo se o novináře, z nich 11 zažilo pouze embedovaný způsob válečného zpravodajství, dva pouze unilaterální (tj. samostatný, volný) a 10 oba způsoby. (Kim 2012: 328) Kimův úkol byl prověřit argumenty příznivců i odpůrců embedované žurnalistiky. Dotazovaní novináři vypověděli, že i když cenzurní pravidla od války v Zálivu značně povolila, a v letech eskalace 2003-2007 necítili ze strany armády zjevné zásahy do své práce, zejména od r. 2008 (tedy roku deeskalace

konfliktu v Iráku) začali být novináři ve své práci čím dál více omezováni. Kim cituje jednoho z nich: „Když jsem byl naposledy v Iráku, armáda rázně zakročila proti embedovaným reportérům a nastavila tolik omezení, že už to k ničemu není, pokud tedy nejste ochotní strávit měsíce budováním si sítě zdrojů a vztahů a přimět lidi k tomu, aby se otevřeli.” (Kim 2012: 336)⁶

Častou námitkou proti embedované žurnalistice je již zmiňovaná objektivita, respektive její narušení. Nicméně Sean Aday et al. ve svém výzkumu nedošli k závěru, že by k jednotkám přiřazení reportéři psali zaujatěji nebo příznivěji pro armádu, naopak se ukázalo, že jejich články jsou neutrální v 91% případů, což patří k nejlepším výsledkům v porovnání s dalšími skupinami novinářů.⁷ Dokonce ani v případě, že novináři přímo citovali vojáky (což je situace, kde by mělo být možné odhalit určitou předpojatost vůči vojákům, jak o ní mluví kritikové embedovaného žurnalismu) se neprojevila zjevně vyšší tendence odchylovat se od neutrality a projevovat podporu vojáků či vojenského zásahu. Výrazné rozdíly oproti „unilaterálům” se však projevily při výběru témat: embedování novináři výrazně více zobrazovali vojáky koalice a naopak opomíjeli jejich irácké protivníky, tématem jejich příspěvků byly častěji boje (v 57,5% případů oproti 35,4 % u unilaterálního způsobu), naopak se mnohem méně zabývali civilními oběťmi (3,6 % oproti 7,1 %) a méně také zobrazovali zraněné či mrtvé Iráčany (9,9 % oproti 36,4 %). Dá se tedy říci, že embedovaná žurnalistika do značné míry odvádí pozornost směrem k bojům a zároveň od jejich následků.

6 „By the last time I visited Iraq, the military cracked down on embedded reporters and set so many rules and so many restrictions, that it was no longer useful, unless you were willing to embed for months in order to develop sources and develop relationships and get people to let their guards down.”

7 Kromě embedovaných novinářů byly zkoumány následující skupiny: unilateral, beat neboli specializovaní reportéři a moderátoři televizních zpráv.

3 Kritéria kvality

Objektivita či nestrannost je součástí snad každé definice kvalitního zpravodajství, ve skutečnosti není až takovou samozřejmostí, jak by se mohlo zdát. Prosadila se až v polovině 19. století s nástupem Penny press, v době, kdy si o čtenáře soupeřící americké deníky nemohly dovolit radikální postoje, které by odradily čtenáře. Objektivita se stala indikátorem spolehlivosti a důvěryhodnosti. (Aday 2005: 5)

Uvážíme-li tento domnělý vztah mezi objektivitou a důvěryhodností, mohli bychom předpokládat, že důvěra k médiím během válečných konfliktů klesá s tím, jak tisk ustupuje od neutrality a nechává se strhnout vlastenectvím. Ve skutečnosti je to zcela naopak, jak prokázal výzkum Grosse, Adaye a Brewera, který Aday cituje ve své studii (2005: 5) Jedním z možných vysvětlení pozitivního tónu či náhledu ve zpravodajství je to, že média jednoduše popisují události, jak je vidět na příkladu Vietnamu, o němž se také psalo spíše pozitivně, dokud situace nezačala vypadat beznadějně.

Tisk a média obecně se mohou jevit jako zaujaté ne ani tak kvůli vlastním postojům a proválečným sentimentům, jako spíš kvůli svým zdrojům, jimiž jsou většinou oficiální představitelé se zájmem situaci vykreslit v příznivém světle, a tak u nich lze předpokládat snahu o zkreslení fakt. (Aday 2005: 6) Pokud se vrátíme ke kritice embedovaného reportérství v tom smyslu, že soužití novinářů s vojáky vede k pocitu sounáležitosti a neochotě zveřejňovat věci, které nejsou až tak příznivé, stojí za zmínku výsledky výzkumu, který prokázal, že rozdíl mezi vyzněním zpráv od embedovaných reportérů oproti těm ostatním bylo možné vysledovat v prvních pěti dnech, pak ale rozdíly mezi oběma typy zmizely.

3. 1 Národní zájem

Národní zájem je jedna z dalších možných proměnných, která hraje roli při zpracování informací zvláště v zahraničním zpravodajství. I na zahraniční události média pohlíží domácí optikou, tzn. z hlediska toho, jak se události dotýkají vlastní země. I když se národní zájem může do značné míry překrývat s ideologií, přeci jen se jedná o dvě různé věci. (Yang 2003: 233) Zatímco ideologie se týká osoby, organizace nebo národa a jeho systémů hodnot, národní zájem se týká především pozice národa na mezinárodním poli.

Význam události určuje to, jaký význam mu přikládá daná země, ostatně národní stát silně ovlivňuje samotné prostředí, ve kterém média fungují, ať už legislativně nebo na sociokulturním základě. Národní zájem neovlivňuje jen výběr zpráv, ale i jejich zpracování. Jak si všimli Lee a Yang, zahraniční zpravodajství, které produkuje zavedená média, je obvykle konzistentní se zahraniční politikou vlády dané země. (Lee a Yang 1996: 4)

Hillel Nosssek (2004) uvádí, že novináři hned na samém začátku posuzují zprávy z hlediska toho, jestli se jedná o „naši“ nebo „jejich“ válku, „nás“ nebo „jejich“ terorismus atp. Profesionalita novináře je v tomto případě v konfliktu se společenskými normami a očekáváními, kvůli kterým nakonec národní cítění nad profesní etikou a snahou o objektivitu vítězí - jinak musí novináři čelit obviněním z nezodpovědnosti a ideologičnosti (podpora vlastní strany ovšem předmětem protestů není). Podle Nosskova průzkumu, během něhož se dotazoval izraelských novinářů na jejich profesní postupy, se ukázalo, že respondenti toto dilema vůbec nevnímali. Společenská odpovědnost podle nich nebránila svobodě projevu a národní zájem se neprotivil profesním hodnotám. (Nosssek 2004: 348)

I když se z podobných výzkumů i historických zkušeností ukazuje, že média jsou v případě válečných konfliktů vůči vládám až servilní, výzkum Adaye et al. (2005) zaměřený na objektivitu ve zpravodajství ukázal, že

většina zpravodajství amerických zpravodajských sítí i Al Džazíry byla objektivní.⁸ (Aday et al. 2005: 12)

Přesto se nedá říci, že by zpravodajství bylo vyvážené - žádná z amerických stanic nevěnovala pozornost hlasům nesouhlasícím s válkou, a to i přes to, že se v daném období konalo mnoho protestních pochodů, jichž se účastnilo miliony lidí. Al Džazíra tomuto tématu naopak věnovala 6,7 % svých zpráv. Podobná situace nastala i u mezinárodní diplomacie, které dala Al Džazíra prostor ve 13% příspěvků. Kromě dvou stanic - CBS a FNC (Fox News) - se nikdo nevěnoval tématu poválečné rekonstrukce.

3. 2 Ideál různorodosti ⁹

Jaká další kritéria kromě objektivity mohou sloužit k posouzení kvality zpravodajství? Podle Jihyang Choi (2009) je základním měřítkem diverzita, tedy různorodost či rozmanitost zpravodajství. Až dosud se diskutovalo především o diverzitě zdrojů, kterou v zahraničním zpravodajství obvykle znesnadňuje geografická vzdálenost a jazyková bariéra. Choi nicméně popisuje následující neméně důležitá kritéria, jimiž jsou ideologická rozmanitost, rozmanitost zdrojů zpráv, formální i neformální rozdíly v obsahu, pohledech a výběru zpráv. (Choi 2009: 526)

Dá se očekávat, že se ve zpravodajství ze zemí třetího světa bude nejvíce objevovat téma násilí a konfliktu, zanedbávaná jsou naopak témata kultury, vzdělávání, zdravotnictví atp. Podle Choi je toto pravděpodobně způsobeno komerčním charakterem médií, která témata vybírá podle zájmu čtenářů, kteří si žádají spíše drama než poučení. Zahraniční zpravodajství zkoumaného amerického tisku nemělo dostatečně rozmanité zdroje ani před afghánským konfliktem a od roku 2001 se situace každým rokem ještě více horšila. Dokonce ani při vyslání reportérů na embed do Iráku v roce 2003

8 Výjimkou byla stanice Fox News, kde bylo neutrálních pouze 62% příspěvků.

9 CHOI, J. Diversity in Foreign News in US Newspapers Before and After the Invasion of Iraq. *International Communication Gazette*. 2009-09-16, roč. 71, č. 6, s. 525-542. ISSN 1748-0485. DOI: 10.1177/1748048509339788. Dostupné z: <http://gaz.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/1748048509339788>

nevzrostl výrazně počet kreativních nebo do hloubky jdoucích příspěvků. (Choi 2009: 533)

Různé zdroje jsou za normálních okolností nejen dostupné, ale přímo soutěží o pozornost novinářů. Během války je ovšem tok informací omezený, stejně jako různorodost zdrojů. Orsten a Kristensen zjistili průměrně 3,5 zdroje na zpravodajskou jednotku. V jednom ze čtyř případů neměla žádný nebo jej jeden zdroj, což je v přímém rozporu s profesními normami zpravodajství. Na druhou stranu 4 z 10 zpráv využívaly čtyři nebo více zdrojů a tedy i více pohledů. (Kristensen a Orstena 2007: 334)

Přílišné spoléhání na elitní zdroje, tedy především na příslušníky vlády a vojenské špičky během válek a krizí způsobuje, že do médií prakticky nepronikají nesouhlasné názory, které by v některých případech mohly i odvrátit vojenské intervence. (Kim 2012: 326)

Podle Kristensen a Orstena přitom novináři navíc informace z oficiálních zdrojů přejímají prakticky bez výhrad, i pokud nebyly ověřené z dalšího zdroje. Důvodem může být to, že by tyto případné výhrady mohly podkopat důvěryhodnost nejen zdrojů, ale i důvěryhodnost stanice nebo novin, které neověřenou informaci zveřejňují. Na druhou stranu se dá argumentovat, že důvěryhodnost zpravodajství může být naopak posílena zdůrazněním, že je informace nejistá - ať už oznámením, že informace není jinak potvrzená nebo že se nejedná o nezaujatý zdroj. (Kristensen a Orsten 2007: 334)

V situaci, kdy jsou novináři nuceni pracovat pod velkým časovým tlakem s malým počtem zdrojů, jejichž nezaujatost lze jen těžko doložit či vůbec předpokládat, mohou situaci výrazně ulehčit rutiny novinářské práce (nebo jinak řečeno vlastní zkušenosti žurnalistů). Pokud jsou novináři schopni odkazovat na jiné události a rozpoznávat určité vzorce v konfliktu, mohou být schopnější v posuzování oficiálních náhledů a postupů, i když v takové situaci hrozí sklouznutí ke stereotypu. Naopak ve zcela nových podmínkách pravděpodobně klesne kvalita zpravodajství. (Yang 2003: 233)

Ještě důležitější než rutina a připravenost je pozornost, která je dané události věnována, lépe řečeno objem zpravodajství o ní. Čím je objem

zpravodajství větší, tím spíše zastíní snahu o korektnost touha po co nejrychlejším a nejzajímavějším zpravodajství, a tím spíše roste riziko „pseudožurnalistiky“, což je podle Norda a Strömbäcka něco, co na první pohled vypadá jako žurnalistika, ale vzhledem k porušení profesních novinářských standardů, jako je pravidlo dvou zdrojů a neuveřejňování neověřených informací, se za ni považovat nemůže. (Nord a Strömbäck 2006: 105)

Nord a Strömbäck provedli analýzu švédského tisku, v níž zkoumali zpravodajství o událostech 11. září 2001, válce v Afghánistánu a Iráku. Zaměřili se přitom mimo jiné na to, jaký vliv hraje očekávatelnost události - největších prohrů proti kvalitě (ať jde o práci se zdroji a ověřování informací nebo objektivitu) se švédská média dopouštěla v případě zpravodajství o útocích na newyorské mrakodrapy Světového obchodního centra, kdy se jednalo o událost nečekanou i bezprecedentní.

Kvalitu zpravodajství výrazně ovlivňuje umístění reportérů - síť korespondentů na obou stranách bojiště zvyšuje možnosti porovnávat oficiální vyjádření s vlastními zprávami z terénu a novými náhledy na události. Ve většině moderních válek je pro reportéry velmi obtížné tohoto dosáhnout vlivem silných restrikcí, které začala armáda a vláda uplatňovat po válce ve Vietnamu. Zejména válka v Zálivu je neblaze proslulá tiskovými konferencemi pořádanými daleko od válečné zóny a organizovanými výjezdy na frontu, kde bylo novinářům velmi jasně dáno, co a jak mohou vůbec psát. (Nord a Strömbäck 2006: 87)

Novináři považují za svůj úkol informovat lidi s jistou mírou nezávislosti o tom, co jejich vláda dělá. (Bennett 1994: 178 podle Wolgram 2008: 155) I když mohou být novináři vůči oficiálním zdrojům podezřívaví, musí se na ně ve velké míře spoléhat, zvláště pokud jde o zahraniční záležitosti. Tak mohou mít nad médii velmi snadno navrch politici a vláda. Pokud ale existují rozpory mezi politickou elitou, novináři se často rozhodnou zpochybňovat vládu a její rozhodnutí.

Podle Bennetta média nejčastěji využívají zdroje v tomto pořadí: politikové, armáda, média, civilisté. Z analýzy dánských médií vyplynulo, že

dánská média využívala při zpravodajství o iráckém konfliktu převážně informace, pohledy a názory expertů koalice, aniž by se vůči nim nějak vymezovala. (Kristensen a Orsten 2007: 336) Vojáci a váleční korespondenti v zásadě převzali roli odborníků a expertů na danou tematiku, na kterou jsme zvyklí z klasického zpravodajství (například politologové, kteří přicházejí do volebních studií, a podobně). Zcela opominuty jako zdroje byly humanitární organizace.

Kristensen a Orsten odhalili v dánském zpravodajství paradox: i když se média snažila o alternativní a nezávislý pohled na válku, zvláště tím, že využívala jako své zdroje mnoho civilistů, kteří mluvili o svém každodenním životě a veřejném mínění za války, a také využíváním vlastních reportérů a korespondentů jakožto očitých svědků, analytiků a interpretů, sloužily tyto nevojenské a nevládní zdroje spíše jako doplňkový rámec - tím hlavním byly oficiální armádní a politické zdroje z řad koalice.

Ještě větším obtížím při shánění informací než je za normálních okolností (v domácím zpravodajství a v případě reportérů, kteří pracují ze své domovské země) čelí „cizí“ reportéři, jak ukazují Farnsworth, Soroka a Young ve své studii o mezinárodním dvoustupňovém toku informací, která zkoumá problematiku získávání zdrojů v zahraničí na příkladu kanadského a amerického televizního zpravodajství. (Farnsworth et al. 2010) Známou Lazarsfeldovu teorii o tom, že informace jsou nejdříve zpracovávány názorovými vůdci, kteří informaci přijímají jako první a dále ji posílají už s vlastní interpretací, zde aplikovali na mezinárodní prostředí a zkoumali způsob, jakým kanadská média přejímají americké zpravodajství, protože je pro ně velmi obtížné získat oficiální vyjádření amerických politiků, kteří vyhoví spíše žádostem o informace či rozhovor, pokud se jich ptají právě Američané. Má to své opodstatnění: americký politik potřebuje podporu amerických občanů, proto jim - zvláště v časové tísní nebo v případě přílišného zájmu novinářů - spíše podá vysvětlení svých kroků i momentálního dění, protože si uvědomuje nutnost komunikace s domácím publikem. Vůči zahraničním reportérům necítí žádnou takovou povinnost.

Tyto postupy jsou problematické kvůli tomu, že zahraniční (neameričtí) novináři přejímají již interpretované zprávy, které nemají možnost sami příliš ověřit, navíc se jedná většinou o zdroje oficiální, což velmi omezuje vyváženost zpravodajství, množství alternativních pohledů a možnost demokratické politiky a polemiky s kroky vlády. Právě zahraniční reportéři by přitom v tomto ohledu mohli být velkým přínosem díky určitému odstupu, kteří od americké vlády mají, zatímco domácí reportéři (což platí nejen pro USA, ale pro všechny země) mají tendenci v době, kdy vnímají určité bezpečnostní hrozby vůči vlastní zemi, zaujímat velmi nekritický postoj k oficiálním prohlášením a podřizovat svou práci vlasteneckým principům.

4 Mírová žurnalistika

Johan Galtung a Mari Ruge ve své hojně citované práci *The Structure of Foreign News* z roku 1965 přišli s poměrně převratnou myšlenkou, totiž odmítnutím konfliktu jako zpravodajské hodnoty. Přílišné zdůrazňování konfliktu mělo - jak shrnuje Seow Ting Lee - podle autorů za následek senzacechtivost, identifikaci s jednou z proti sobě stojících stran, přílišný důraz na válečné ztráty a oběti, triumfalistický vojenský jazyk, povrchnost bez kontextu, pozadí nebo historické perspektivy. (Lee 2010: 362)

Koncept *peace journalism* (tedy mírové žurnalistiky) mluví o dichotomii válečného a „mírového“ zpravodajství, kdy to válečné je zaměřené na násilí, propagandu, elity a vítězství a může potenciálně eskalovat konflikty. Mírová žurnalistika naproti tomu pracuje s morálním a etickým hlediskem. Zaměřuje se na lidi, tedy na (častěji civilní) oběti a je tak „hlasem bezhlasých.“ (Ottosen 2010: 272) Za cíl si klade odhalování pravdy na všech stranách a zabývá se propagandou jakožto způsobem pokračování války. (Ottosen 2010: 262)

Za vzor válečnému, resp. mírovému zpravodajství dal Galtung zcela odlišné disciplíny, konkrétně měly jako inspirace posloužit novinové články o vědě. Dobré válečné zpravodajství by mělo být jako zpravodajství o zdraví - pokud pacient bojuje s rakovinou, dobrý reportér řekne, co nemoc způsobuje, a uvede i plnou škálu možných způsobů léčby a preventivních opatření. (Galtung 1998) Obdobně by v případě válečných konfliktů média neměla opomíjet příčiny ani možná řešení situace.

Stručně řečeno je mírová žurnalistika „obhajoba, interpretativní přístup pro zdůraznění mírových iniciativ, tlumení etnických a náboženských neshod, zabraňování dalším konfliktům, zaměření na společenskou strukturu a propagaci řešení konfliktu, rekonstrukci a usmíření.“¹⁰ (Lee 2010: 362)

Ani pět desetiletí po svém vzniku nepřestává být koncept mírové žurnalistiky kontroverzním. Nejčastější výtkou je ta, kterou přednesl například

10 „In a nutshell, peace journalism is an advocacy, interpretative approach to highlight peace initiatives, tone down ethnic and religious differences, prevent further conflict, focus on the structure of society, and promote conflict resolution, reconstruction and reconciliation.”

David Lyon, totiž že se mírová žurnalistika může jen stěží slučovat s ideálem objektivního zpravodajství, jak ukazuje už název jeho studie „Good Journalism or Peace Journalism?” (Loyn 2007) Příznivci konceptu naopak poukazují na to, že skutečná objektivita ve zpravodajství je už kvůli volbě zpráv a systému vlastních uvědomělých i neuvědomělých biases¹¹ i při sebelepších úmyslech nedosažitelná. Z morálního hlediska, na kterém je ostatně celý koncept mírové žurnalistiky postaven, spadá tato určitá rezignace na objektivitu pod princip, že potřeba konat dobro (tedy prosazovat mírové řešení konfliktů, rekonstrukci a soucit s oběťmi) převyšuje potřebu neškodit (tedy být za každou cenu objektivní). (Lee 2010: 363)

Loyn dále kritizuje příliš dualistické vidění a požadavek maximální transparentnosti, která nemusí být vždy tou nejlepší možností (pravděpodobně by překazila například tajná vyjednávání v Severním Irsku). (Loyn 2007: 9)

Stručná definice Jakea Lynche a Annabel McGoldrick říká, že „mírová žurnalistika je, když se editoři a reportéři rozhodnou o čem a jak budou psát, aby společnosti dali možnost uvažovat a zvažovat nenásilné a rozvojové řešení konfliktů.” (Lynch a McGoldrick 2005: 5) Galtungův model, který podle Ottosena „inspiruje a provokuje” (Ottosen 2010: 261), je hojně používán učiteli k povzbuzování studentů ke kritickému myšlení o válečném zpravodajství, výzkumníci model využívají k analýzám textů, na druhou stranu odpůrci tvrdí, že se model protiví ideálu objektivity, podle některých Galtung příliš zjednodušoval.

Optika mírové žurnalistiky se prosazuje a uplatňuje jen obtížně. Lepší podmínky by mohla mít v zemích, které byly samy zasaženy konfliktem, a tak je pro ně rekonstrukce známým a osobním tématem. Pro většinu světa ale platí, že také vinou finanční krize je velmi těžké prosadit kritičtější a méně mainstreamový pohled a způsob zpravodajství, protože média nejsou ochotna riskovat odliv čtenářů a inzerentů. V současnosti jsou alternativou ke

¹¹ Jako bias jsou označovány předsudky nebo zaujatost, se kterou novináři ke zprávám přistupují. Jedná se mj. o ideologickou předpojatost, ale i neuvědomělý vliv prostředí atp.

klasickému zpravodajství především sociální sítě, a to zejména Twitter, jehož potenciál se silně projevil během zelené íránské revoluce v roce 2009.

Jako určitá polemika k názoru příznivců mírové žurnalistiky, kteří prosazují ne-objektivitu, se dá chápat studie Neila Ruigroka *From Journalism of Activism towards Journalism of Accountability* (v překladu *Od aktivistické žurnalistiky k žurnalistice odpovědnosti*). V ní varuje před následky opuštění objektivitu, situace, kdy novinář ztrácí odstup a z morálních důvodů odmítne neutralitu, začne zřetelně rozlišovat mezi dobrem a zlem, respektive mezi těmi zlými a dobrými, novináři se sami zapojují do veřejných diskusí o hodnotách a stávají se tak spíše aktivisty než pozorovateli. (Ruigrok 2010: 86)

S termínem *journalism of attachment* (žurnalistika náklonnosti), kdy má novinář ukazovat nejen své vědomosti, ale také osobní zájem, přišel bývalý korespondent BBC Martin Bell během války v Bosně, během níž bylo zpravodajství typické zaujatostí a jasným označováním viníků i obětí, stejně tak byly používány hodnotově zbarvené výrazy jako například „etnické čistky“ v Kosovu. Ruigrok varuje před tím, jako tento způsob zpravodajství vede ke zpětnému přepisování historie, kdy výrazné rámce a rétorika způsobují, že si lidé události pamatují jinak, než se skutečně staly, a to i přesto, že zpravodajství o nich nebylo lživé. (Ruigrok 2010: 88)

5 Vliv médií a CNN efekt

S koncem studené války došlo k zásadním proměnám v zahraniční politice jak Spojených států, tak i velké části celého světa. V situaci, kdy přestalo být jednoznačné a samozřejmé ospravedlnění diplomatických kroků, se změnil i vztah mezi politiky a médii. Začalo se hovořit o vlivu takzvaného CNN efektu.¹²

Termín CNN efekt se poprvé objevil na začátku 90. let v souvislosti s několika tehdejšími krizemi, především válce v Zálivu a občanské válce v Somálsku. Somálsku věnovala média velkou pozornost, současně probíhající krize v Súdánu ovšem zůstávala prakticky bez povšimnutí. Zde se dá vysledovat jasná analogie: zatímco situaci v Somálsku musela pod tlakem veřejnosti americká vláda začít řešit, Súdán zůstal zcela na okraji politického zájmu. John Shattuck, tehdejší americký asistent ministra zahraničí USA pro lidská práva a demokracii shrnul: „Média nás dostala do Somálska a následně nás z něj dostala ven.“¹³ (citováno podle Jakobsen 2000: 132)

Na tomto příkladu je snadno vidět, co pojem CNN efekt znamená. Média, zejména nepřetržitě vysílající zpravodajské kanály, mají vliv na utváření zahraniční politiky, především pak na řešení válečných konfliktů a mezinárodních krizí.

I když se z výše popsaných událostí může moc CNN efektu jevit jako jasná a jednoznačná, skutečností je, že již od samého počátku, kdy se tento termín začal používat, probíhala debata, zda CNN efekt není jen chiméra - a pokud není, za jakých podmínek k němu dochází. Vzhledem k tomu, že celý koncept vznikl v amerických podmínkách, není jasné, jestli platí nebo vůbec někdy platil v Evropě (a především té postkomunistické), kde dosud nebyly provedeny patřičné analýzy. CNN efekt je tak kritizován i z hlediska jeho

¹² Podle americké stanice Cable News Network, a v době svého vzniku v roce 1980 první stanice, která vysílá zpravodajství 24 hodin denně. Během války v Perském zálivu poprvé překonala tradiční americké rozhlasové stanice (ABC, NBC a CBS), když byla jako jediná schopná vysílat živě přímo z Iráku při začátku spojeneckého bombardování.

¹³ „The media got us [the USA] into Somalia and then got us out.”

možné omezené geografické platnosti či podmíněnosti. (Balabanova 2010: 80)

Výsledky této debaty nebyly jednoznačné. Podle Stevena Livingstona je na vině hlavně nedostatečná definice termínů. Tvrdí, že to, čemu se říkálo CNN efekt, byly ve skutečnosti tři spolu související efekty médií na politické rozhodování v době po konci studené války:

- 1) média jako nástroj nastolování agendy (zahraničněpolitická agenda reflektuje mediální agendu)
- 2) jako urychlovač rozhodování (tlak médií a veřejnosti politikům výrazně zkracuje čas, kdy musí zareagovat a rozhodnout)
- 3) jako překážka v dosažení politických cílů (veřejné mínění může zkomplikovat vojenské zásahy, jako příklad může posloužit válka ve Vietnamu)

To, zda a kdy intervenci dojde, ovlivňují další okolnosti, především to, na základě čeho si politický lídr (pochopitelně se jedná zejména o amerického prezidenta) vybírá okruh svých spolupracovníků. Pokud je zvolí pro jejich kompetenci a objektivitu, dá se logicky předpokládat, že bude o věci menší shoda a větší nutnost vyjednávání, než pokud jsou členové tohoto okruhu vybráni na základě své loajality, jak tomu bylo v případě George W. Bushe a Národní bezpečnostní rady.

I když podle některých názorů CNN efekt zásadně proměnil utváření zahraniční politiky a světovou politiku samotnou, jiní namítají, že CNN efekt nezměnil interakci mezi médii a vládami, alespoň ne v kontextu humanitárních intervencí. (Balabanova 2010: 72)

Existence těchto protikladných pohledů na roli médií podporuje Gilboův názor, že „akademické a profesionální studie CNN efektu vykazují smíšené, protikladné a matoucí výsledky.“ (Gilboa 2005: 34)

Co se týče vlivu, mají politikové a vlády nad médii navrch: média vlády sama o sobě nemohou k ničemu donutit, pro vládu je na druhou stranu poměrně snadné v případě, že chce zakročit, zmobilizovat v médiích podporu.

Kogen a Price (2011) se ve své studii zabývají vztahem CNN efektu a průzkumů veřejného mínění poukazují na to, že i pokud byl CNN efekt přeceňován, reakce veřejných činitelů na jeho hrozbu (tedy omezení jejich svobody rozhodování) byly velmi skutečné a o tom, zda byl a je CNN efekt vlivný tedy není pochyb. (Kogen a Price 2011: 110)

CNN efekt se stal součástí efektivní persváze nejen pro rebely a lídry, kteří by byli jinak opomíjeni, ale i pro nestátní hráče, celebrity, NGO a další, kteří se naučili vnímat média jako nástroj, kterým lze měnit veřejné mínění a usměrňovat, formovat nebo ovlivňovat reakce veřejných činitelů. (Kogen a Price 2011: 113)

Politici vůdci se na začátku 90. let (během války v Zálivu nebo intervence v Somálsku) začali sami dozvídat zprávy dříve z televize než z diplomatických zdrojů a byli tak nuceni k „diplomacii v přímém přenosu“. Americká zahraniční politika se historicky zaměřuje na americké zájmy, tedy na to, co může ovlivnit životy amerických občanů. Pomoc po etnických čistkách v Bosně, hladomoru v Somálsku ani útlaku na Haiti toto kritérium nesplňovala.

Většina intervencí, ke kterým došlo po studené válce - Somálsko, Haiti i Bosna, byly vedeny ve jménu „zahraniční politiky Matky Terezy“ nebo zahraniční politiky ve stylu sociální práce. Podle Michaela Mandelbauma, autora těchto příjmů, se vláda při rozhodování o intervencích většinou (zvláště za Clintonovy administrativy) zabývala spíše „okrajovými záležitostmi“ než tím, co bylo důležité pro bezpečnost USA nebo jejich cíle. (podle Livingston 1997: 6)

V demokratických systémech je na rozdíl od těch autokratických většinou obtížné prosadit vojenskou intervenci, je třeba získat podporu veřejnosti. Ekaterina Balabanova (2010) dochází ve své studii ke dvěma typům mediálního rámcování neštěstí a humanitárních krizí: za prvé jde o rámec empatie a vládní kritiky, kdy zpravodajství podporuje sounáležitost a soucit čtenářů či diváků s postiženými lidmi a kritizuje nedostatek aktivity na straně vlády. Tento typ vytváří tlak na politiky, aby jednali. Pokud se vláda už rozhodla zasáhnout, tento empatický způsob rámcování pomáhá ve

veřejnosti upevnit podporu intervence. (Robinson, 2002: 29) Alternativou a dá se říci že i přímo opakem je „distance framing” (vzdalující rámcování), které povzbuzuje a podněcuje pocit vzdálenosti a odtažitosti publika od těch, kdo jsou zasaženi konfliktem. Ať už vědomě nebo nevědomě podporuje politiku nevměšování se, a působí na podporu vlády, která nechce zasahovat. (Robinson, 2002: 28)

CNN efekt funguje tehdy, když západní vlády nechtějí vojensky zakročit v konfliktech, kde dochází k hromadnému porušování lidských práv. Pokud ještě k intervenci nedošlo a objeví se nečekané obrazy nebo příběhy o utrpení obětí, může to posílit pozici těch, kdo zásah prosazují (příkladem je Kosovo, kdy zprávy o masakrech upevnily pozici tehdejší americké ministryně zahraničí Madeleine Albright v rámci Národní bezpečnostní rady (National Security Council). Na druhou stranu pokud už intervence probíhá, neočekávané obrazy zabitých vojáků či civilistů napomohou těm, kdo prosazují stažení vojsk, jak je patrné ze somálských událostí v říjnu 1993, kdy USA šokovaly záběry těl amerických vojáků vlečených ulicemi Mogadiša.¹⁴

Pro Kosovo i Somálsko ale platí, že mediální obrazy a rámce samy o sobě nezměnily politiku vlády, spíše nahrály těm, kdo prosazovaly určitý názor či postup. Kdyby už předem neexistovala politická podpora konkrétního postupu, média by pravděpodobně nic nezměnily. Jako příklad uvádí Bahador Irák: před válkou v roce 2003 v médiích prakticky neexistoval a opozice vůči tvrzení, že Irák disponuje zbraněmi hromadného ničení, protože si málokdo z politiků troufal válce oponovat. (Bahador 2011: 47)

Bahador tvrdí, že CNN efekt přímo nevyvolal intervence, které obvykle bývají vydávány za důkaz jeho existence (tj. Somálsko a Irák na počátku 90. let), přesto ale sehrál svou roli. Britský parlament původně odmítl zasáhnout v Iráku, kritika v tisku a televizní záběry ale přiměly tehdejšího premiéra Johna Majora k tomu, aby navzdory svým poradcům prosadil plán na pomoc Kurdům, který otevřel cestu k intervenci.

¹⁴ Bahador mylně uvádí rok 2003, k bitvě v Mogadišu, která se stala i námětem amerického filmu Černý jestřáb sestřelen (Black Hawk Down), ovšem došlo už o deset let dříve.

Pokud jde o rozhodování o stažení vojáků z intervencí a jejich návrat do vlasti, má teorie CNN efektu také své nedostatky. Stažení amerických vojáků ze Somálska bylo ovlivněno drastickými záběry z Mogadiša, jen pokud jde o jeho načasování - Clintonova administrativa o stažení jednotek uvažovala již předtím, po smrti 18 vojáků 3. října 1993.

Bahador ve své práci prověřuje tezi, že vliv CNN efektu se začátkem globální války proti teroru ¹⁵ zkoumá, jestli došlo ke změně mediálního pokrytí v období mezi lety 1990-2001, tedy před „globální válkou proti teroru“, a v době jejího trvání, čili od začátku americké intervence v Afghánistánu v roce 2002 až do roku 2008.

Výzkum prokázal, že jednoznačně nejvíc pozornosti věnují média ne těm zemím, kde je nejvíce obětí násilí, ale těm, kde jsou nasazeny „západní“ armády“ (organizací jako NATO a OSN, týká se to i izraelských vojáků). Zapojení těchto vojsk hraje z hlediska výběru zpráv dokonce větší roli než „macrosecurity environment“, čili zjednodušeně řečeno větší roli než potenciál bezpečnostní hrozby.

Bahador staví do kontrastu případ Somálska, které se zejména od roku 2006 (kdy nad zemí převzal kontrolu Svaz islámských soudů) dá klasifikovat jako součást globální války proti teroru a situaci v bývalé Jugoslávii, kde se o boj s terorismem nejednalo. Zatímco zpravodajství o Somálsku ve druhém období (2002-2008) nenarostlo, ale dokonce spíše pokleslo (ze 2,4 % celkového zpravodajství v letech 1995-2001 na 1,7 % ve druhém období, resp. na 2,0 - 2,2% v letech 2006-2008), bývalé Jugoslávii bylo ve druhé periodě věnována dvojnásobná pozornost než Somálsku, a to právě díky zapojení mírových jednotek. (Bahador 2011: 44) Počty obětí přitom nehrály zjevně žádnou roli - v bývalé Jugoslávii už k velkým konfliktům nedocházelo, mise KFOR se zaměřovala spíše na udržování pořádku.

Otázkou, kdy z hlediska dění v krizové oblasti působí CNN efekt, se zabývá Jakobsen (2000). Podle jeho zjištění je v „přednásilné“ fázi, tedy ve

¹⁵ „Global war on terror“ neboli zkráceně GWOT je termín proslavený prezidentem Georgem W. Bushem, který „vyhlásil válku teroru“ po útoku na newyorské mrakodrapy Světového obchodního centra (WTC) 11. září 2001.

chvíli, kdy se již zjevně schyluje ke krizi, ale ještě nedochází k hromadnému násilí, vliv CNN efektu zanedbatelný, protože si média nepokojů obvykle nevšímají, dokud násilí nebo hladomor nezabije velké množství lidí. A pokud už se jimi zabývají, vlády mají tendenci ignorovat požadavky preventivních zásahů, jak tomu bylo i v případě Kosova. Stejně tak se v médiích neobjevují zprávy o tom, že se nějaký konflikt podařilo zažehnat diplomatickou cestou. (Jakobsen 2000: 132)

Co se týče fáze po skončení násilí, platí pro ni, že pokud nejsou zabíjeni západní vojáci, zpravodajství z daného místa není možné udržet. „Odstraňování min se dostane do novin, jen když je u toho princezna Diana,“¹⁶ jak poznamenává Jakobsen (2000: 138). Média se většinou zaměřují na neúspěchy rekonstrukce po válce, zejména problémy s korupcí a tak podobně.

Tím, že média ignorují konflikty v před- a po-násilné fázi a tím, že jsou velmi selektivní v pokrytí konfliktů v násilné fázi, pomáhají přesunout pozornost a zdroje od finančně efektivnějších, dlouhodobých snah o prevenci násilných konfliktů a obnovu válkou zničených společností ke krátkodobé krizové pomoci. Rozdělování pomoci v nouzi je z velké části určováno faktory, které nemají nic společného s humanitárními potřebami. Tyto efekty mají podle Livingstona mnohem větší dopady na conflict management než CNN efekt.

16 „Mine clearing is only news if Princess Diana is doing it.”

Výzkumná část

6 Rámcování

Média musí při zprostředkovávání událostí zjednodušovat a vysvětlovat, zasazovat události a témata do širších kontextů. Právě to je podstatou konceptu rámcování (anglicky označovaného jako framing). Rámec je ústřední myšlenka, která uspořádává obsah zpráv, doplňuje kontext, navrhuje definici toho, co je tématem či problémem, a to zejména pomocí selekce, zdůraznění, vynechání nebo naopak delšího rozboru. (de Vreese 2003: 5) Stručněji řečeno, jak praví hojně citovaná Entmanova definice: „Rámcování je založené na výběru a zdůrazňování některých rysů skutečnosti a opomíjení jiných”. (Entman, 1993: 53)

Rámcování určuje pravidla debaty, aniž by si ji veřejnost vůbec uvědomovala. Novináři mohou totiž vědomě i nevědomě rámcováním upřednostňovat jednu stranu sporu, aniž by sami projevovali jednoznačnou zaujatost - s jeho pomocí mohou eliminovat přístup určitých názorů či skupin do médií a oslabit tím jejich argumentaci. Názory vyjadřují například i výběrem toho, koho budou citovat, co budou citovat, a kam citaci zasadí: „Novináři považují citace názorů za formu podávání důkazů. Myslí si, že když uvedou názor někoho jiného, vylučují z článku sebe sama a nechávají mluvit fakta.” (Tuchman 1972: 668)¹⁷

Dietram Scheufele přišel s pěti hlavními faktory, které mohou ovlivňovat způsob, jakým budou novináři rámcovat dané téma či událost: společenské normy a hodnoty, organizační tlaky a omezení, tlaky zájmových skupin,

¹⁷ „The newsmen view quotations of people's opinions as a form of supporting evidence. By interjecting someone else's opinion, they believe they are removing themselves from participation in the story, and they are letting the ‚facts’ speak.”

novinářské rutiny a politickou a ideologickou orientaci novinářů. (Scheufele 1999: 109) Rámce nestojí samy o sobě, ale jsou součástí společenské ideologie - pokud nemáme na zřeteli principy, které za utvářením rámců stojí, hrozí, že nepronikneme dále než k tomu, co je zjevným obsahem zpráv, tedy co je řečeno explicitně. (Reese 2001:14)

6. 1 Výzkum rámcování

Problémem konceptu rámcování je roztříštěnost názorů nejen na jeho podstatu, ale především na způsob, jakým rámce zkoumat. Z toho plyne obtížná systematizace zkoumání a tím i problematická validita a reliabilita výzkumů (tedy platnost výsledků a jejich spolehlivost ve smyslu možnosti výzkum zopakovat se stejnými výsledky).

Bez dostatečné systematizace výzkumníci nacházejí rámce, které hledají (vědomě nebo nevědomě), velmi přesné vymezení prvků jednotlivých rámců může na druhé straně sice vést k maximalizaci reliability, stane se tak ale na úkor validity, jak upozorňuje Van Gorp (2010: 90). Přílišné soustředění na spolehlivost vede k nerelevantním výsledkům a přehlížení rámců.

Pokud zamýšlíme provést analýzu rámcování v médiích, je třeba se předem rozhodnout, jakým způsobem postupovat, a to na několika rovinách. Za prvé je třeba zvolit mezi induktivním a deduktivním přístupem. Při prvním z nich se k textům přistupuje bez předem připravených rámců, které se teprve zpětně odvozují. Deduktivní postup naopak stanovuje rámce předem, dříve než se přikročí k analýze materiálu. Tento přístup použijí v následující kvantitativní analýze, pro kterou je tento způsob vhodný.

Dalším krokem je tedy je stanovení samotných rámců, a to buď specifických, které se týkají jen daného tématu, nebo obecných, které se dají použít univerzálněji napříč tématy i médii.

Protože chceme zjistit, nakolik se některé v teoretické části popsané fenomény odráží v českých médiích, použijeme konkrétněji formulované rámce. Přitom je třeba si uvědomovat riziko subjektivního zkreslení výzkumu, vždyť už volba názvu rámce je sama o sobě rámcováním, jak upozorňuje

James Tankard (2001: 97), který proto doporučuje předem zjistit, jakou rétoriku používají různé zájmové skupiny a následně zjišťovat, nakolik se tato rétorika odráží v médiích. V našem případě máme práci do určité míry usnadněnou tím, že ve zkoumaném období probíhala o zahraničních misích české armády politická debata, o které média sama informovala.

Tankard dále popisuje, jakých prvků si v médiích všimnout. Jsou to: titulky a podtitulky, mezititulky, fotografie a jejich popisky, perexy, volba citací a jejich zvýraznění, loga (grafické označení série, do které článek patří), statistiky, žebříčky a grafy a závěrečná vyjádření nebo odstavce.

Stejně důležité jako to, co ve zpravodajství lze najít, je i to, co v něm naopak chybí. Gavriely-Nuri a Balas (2006) identifikovaly v izraelském zpravodajství dva různé rámce nebo „kódy“ - kód hrdiny a kód oběti. Zjistily, že izraelská média velmi odlišně zobrazují raněné vojáky a raněné civilisty. Zatímco u civilistů je vidět jejich bolest a ztráta, záběry vojáků jsou o poznání méně drastické až zjemněné, což je podle autorek studie způsob, jakým se veřejnost vyrovnává s problematnou a emotivní záležitostí. Glorifikace vojáků i jejich zranění pak generuje podporu veřejnosti ve válce. Velmi rozšířené užívání hrdinského rámce i jeho trvanlivost vypovídá o jeho hlubokých etických, kulturních i politických kořenech. (Gavriely-Nuri a Balas 2006: 419) Tyto závěry inspirovaly část mého výzkumu, která se (aplikovaný na jiný typ konfliktu a jiné souvislosti) bude zabývat používáním hrdinského rámcování v českém tisku.

7 Výzkumné otázky a hypotézy

Na množství a typu zdrojů, které zpravodajství využívá, je závislá jeho kvalita i objektivita. (Choi 2009) Řada výzkumů (Kim 2012; Nord a Strömbäck 2006) ukazuje, že novináři při referování o zahraničních událostech a zvláště válečných konfliktech a krizových situacích vychází zejména z agenturních či vládních zdrojů, vlastní redakční články jsou ve výrazné menšině. Přílišné spoléhání na tento typ zdrojů přitom vede k tomu, že do médií nepronikají nesouhlasné názory, které by mohly ovlivnit veřejné mínění a v některých případech i odvrátit nebo ukončit vojenské intervence (Kim 2012). Výzkumná otázka tedy zní: Spoléhají česká média ve sledovaném období zejména na informace z oficiálních zdrojů?

Hypotéza 1a: Oba deníky pracovaly zejména s agenturními zdroji.

Hypotéza 1b: Přímé citace a parafráze se vztahovaly především k představitelům státních složek (politikům a představitelům AČR), spíše než k ostatním zdrojům (odborníkům, humanitárním organizacím).

Podle Seana Adaye (2005) média obvykle podporují rozhodnutí politiků k intervenci a o nasazení vlastních vojáků se vyjadřují pozitivně. Alespoň zdání kritiky se objevilo jen ve Vietnamu po ofenzívě Tet a v Iráku, kde byla na vině manipulace ze strany americké vlády. Navazuje přitom na Daniela Hallina, který při svém zkoumání zpravodajství o válce ve Vietnamu zjistil, že média o konfliktu psala spíše pozitivně až do té doby, dokud se neobjevily nesouhlasné hlasy i mezi politiky (Hallin 1984). Podobně podle Ingrid Lehmann média píší v souladu s „národním konsensem“ (Lehmann 2005). Z toho plyne, že vyznění či „tón“ zpravodajství odpovídá názorům politických elit, respektive tomu, jaká mezi nimi panuje shoda. Podporují sledovaná média zapojení českých vojáků na misích? Zobrazují je a misi AČR v pozitivním kontextu?

Hypotéza 2: Deníky MF DNES i Právo zapojení českých jednotek na misi podporovaly a hodnotily ji spíše pozitivně.

Podle Nosska (2004) novináři v souvislosti s nasazením vojsk ve válečných konfliktech a krizových oblastech čelí tlaku ze strany veřejnosti, který je nutí zaujmout vlastenecký postoj na úkor neutrality a objektivitu. Do jaké míry byly národní zájmy a národní bias přítomny ve zpravodajství?

Hypotéza 3: Oba deníky používaly v souvislosti s přítomností českých vojáků v Afghánistánu vlastenecký rámec.

Pokud předpokládáme, že zpravodajství o zahraničních misích AČR využívá především „elitní“ zdroje, dá se také předpokládat, že se tento fakt odrazí v rámcování mise. Gabriele Murry (2011) popsala snahu německé vlády o to, aby byla mise ISAF vnímána jako čistě humanitární, zaměřenou na udržování míru. Země, která se do mise zapojuje, se pak jeví jako velkorysá, benevolentní a kladoucí důraz na demokracii a lidská práva. Jaká témata média zdůrazňují v souvislosti s AČR a vojáky na zahraničních misích? Jaké další kontexty a rámce?

Hypotéza 4: V obou denících je přítomné rámcování zahraničních misí AČR coby humanitárních či rozvojových misí, které mají zejména pomoci místním obyvatelům.

Analýza Orstena a Kristensena odhalila, že dánská média věnují ve válečném zpravodajství jen malou pozornost obětem bojů, ať jsou na jakékoliv straně. Místo toho se zaměřovala na téma války a strategie, tedy zejména na postup a problémy koaličních vojáků. Celý konflikt tak byl pojat z jejich perspektivy, následkům války a dopadům na místní obyvatelstvo takřka nebyla věnována pozornost.

Hypotéza 5: Oba deníky se v případě českých zahraničních misí zaměřují na armádu a vojáky samotné, méně pak na to, jaké má jejich činnost v oblasti dopady.

Gavriely-Nuri a Balas (2010) ve své studii popisují, jak rámcování zraněných izraelských vojáků dotvářelo obraz druhé libanonské války. Všimá

si přitom i toho, jaká témata a rámce jsou zcela opomíjena, vynechané je totiž stejně důležité jako zobrazované a užití tohoto „anulujícího“ rámcování, kdy jsou určité prvky záměrně opomíjeny, mění obecné rysy události a mění její význam. „Anulující“ rámcování slouží k eufemizaci a je mechanismem, jak se vyrovnat se stinnou stránku problému, a to nejen u vojenských témat.

Hypotéza 6a: Čeští vojáci byli v obou denících zobrazováni jako hrdinové.

Hypotéza 6b: Problematické záležitosti nebo stinné stránky působení AČR na misi ISAF deníky zmiňovaly jen okrajově.

8 Proměnné a jejich definice

K zodpovězení výzkumných otázek byly stanoveny následující proměnné, podle kterých bude materiál kódovaný:

1. Datum

2. Médium (Mladá fronta DNES nebo Právo)

3. Rubrika (konkrétní rubrika, případně titulní strana)

4. Typ článku (zpráva, rozhovor, komentář nebo reportáž)

5. Zdroj (uvedený v záhlaví článku: agentury, jiná média, vlastní reportéři)

6. a 7. Zdroje odkazované v článku

8. Téma

Vojenská strategie - nasazení vojáků v jednotlivých lokacích, jejich přesuny

Vojenská strategie – nové jednotky, rotace vojáků z a do ČR

Vojenská strategie - diplomacie a jednání

Život vojáků - život vojáků na základnách obecně

Život vojáků - jejich práce, úkoly

Život vojáků - životní podmínky

Politická debata v ČR domácí politika obecně

Politická debata v ČR zahraniční politika obecně

Politická debata v ČR zejména debata o navyšování počtu vojáků na misích

Politická debata v ČR – rušení misí

Vojenská technika – popisně

Vojenská technika – poruchovost, nevhodnost

Vojenská technika – náklady, vysoká cena

Humanitární a rozvojová pomoc

Mrtví a ranění

Strategie obecně, válka proti teroru

Protiválečné protesty

9. Hlavní aktér (kdo je citovaný/parafrázovaný: politik, příslušník armády, expert, nevládní organizace, novinář, civilista)

10. Citace/parafráze hlavního aktéra

11. Vedlejší aktér (protiváha hlavního aktéra, často ve formě reakce)

12. Citace/parafráze vedlejšího aktéra

13. Podpora zapojení, hodnocení mise (explicitní vyjádření podpory nebo naopak odsouzení, argumenty pro a proti, ale i hodnocení dosavadního působení AČR na misi, užívání hodnotících výrazů)

14. Přítomnost vlasteneckého rámce (vojáci na misi reprezentují Českou republiku, bojují za nás, brání naši svobodu, působení AČR v zahraničí je důvodem k hrdosti, nasazení jednotek je důležité z hlediska mezinárodního postavení České republiky)

15. Přítomnost rámce humanitární mise a rozvojové pomoci (vojáci jsou na misi ne proto, aby bojovali a zabíjeli, ale v první řadě proto, aby pomáhali, zdůrazňována je jejich benevolence, budování a udržování míru, hodnoty demokracie a lidských práv)

16. Přítomnost hrdinského rámce (zdůraznění vlastností jako je vytrvalost, schopnost, statečnost, obětavost atp., naopak vynecháno utrpení, zmatek a nepohodlí)

17. Přítomnost zmínek o negativních dopadech mise a účasti AČR

(přítomnost spojeneckých vojáků v regionu s sebou může nést zhoršení situace pro místní obyvatele, eskalaci násilí a tlaku, kterému čelí. Sami vojáci dělají chyby, mají problémy s integrací do normálního života po návratu).

9 Zkoumaný vzorek

Pro obsahovou analýzu jsem zvolila dva nejčtenější české celostátní deníky, Mladou frontu DNES a Právo. Podle údajů Unie vydavatelů dosahovala čtenost v roce 2010 u Mladé fronty DNES průměrně 847 000 čtenářů na jedno vydání a u deníku Právo 419 000. Další celostátní deníky, tedy Lidové noviny a Hospodářské noviny měly ve stejném období jen 213 000, resp. 187 000 čtenářů na jedno vydání.¹⁸ Nejčtenějším českým deníkem je Blesk, jehož čtenost (1 390 000 čtenářů) sice výrazně převyšuje ostatní tisk, vyloučen byl ale kvůli svému bulvárnímu charakteru.

Kromě vysoké čtenosti má výběr Mladé fronty DNES a deníku Právo ještě jednu motivaci, a to sice odlišné ideologické zaměření: zatímco MF DNES je převážně chápána jako středopravicová, Právo je jediným masově čteným českým levicovým deníkem a je považováno za ideově blízké ČSSD. Tato odlišnost by mohla hrát roli vzhledem k debatám o navýšení počtu českých vojáků v Afghánistánu, kterému oponovala právě levicová ČSSD, a tak můžeme předpokládat, že se Právo bude vyjadřovat o navýšení počtu vojáků, ale i obecně o české zahraniční misi v Afghánistánu, kritičtěji než MF DNES.

¹⁸ K nahlédnutí na <http://www.rocenkaunievydavatelu.cz/2011/index.php?akce=ctenost&tg=1> (htt1) (htt)

10 Zjištění a interpretace

10. 1 Popis vzorku

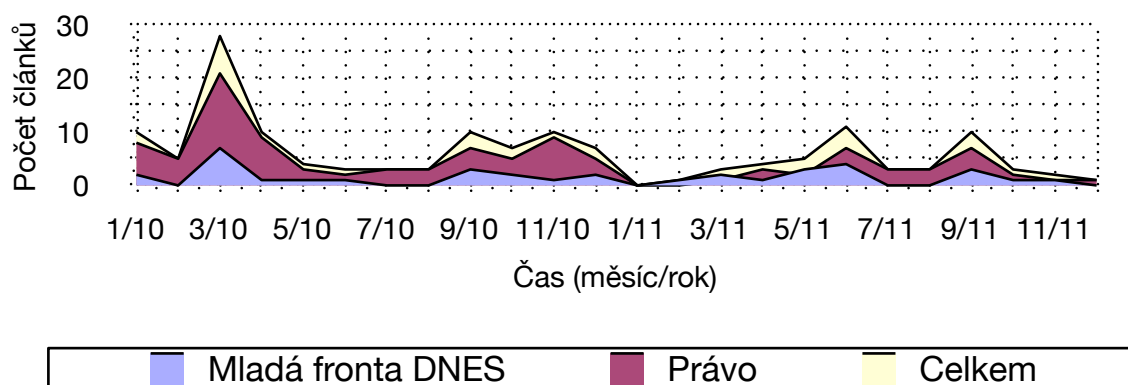
Kódovací jednotkou je článek. K vyhledání relevantních článků posloužil kontinuální monitoring společnosti Newton Media. Do vyhledávače byl zadán výraz „Afghánistán AND (mise OR český)”.

Vyzkoušeny byly i další výrazy (např. ISAF či PRT) tato vyhledávání však nepřinášela jen velmi malý počet článků, slovo „Afghánistán” se nakonec ukázalo jako nejspolehlivější filtr, který naopak napomohl tomu, aby se zobrazovaly relevantnější články.

Všechny články v obou denících pocházejí z období od 1. 1. 2010 do 31. 12. 2011. Data nebyla ohraničená žádnou specifickou událostí, stejně jako se výzkum nezaměřuje na konkrétní události.

Ze zkoumaného vzorku byly vyřazeny články, které sice obsahovaly dané výrazy, ale k tématu nebyly relevantní: pozvánky na výstavy fotografií,

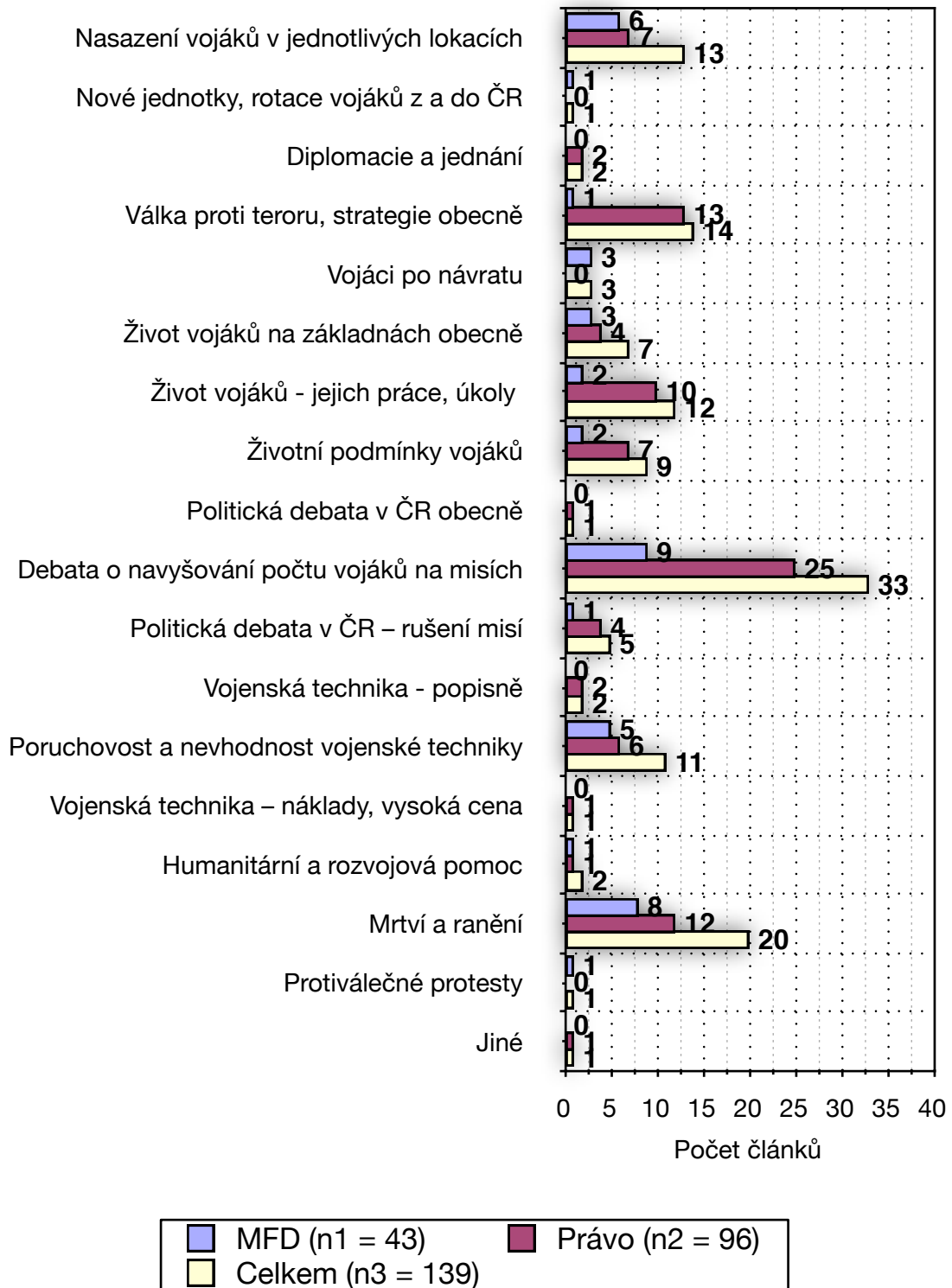
Graf 1: Počet článků v čase (n = 139)

recenze knih či filmů, sportovní výsledky a dále články, kde bylo téma zmíněno jen okrajově (několika slovy).

Vyřazeny byly i články z regionálních rubrik. Tímto způsobem bylo vybráno celkem 139 článků, z toho 96 uveřejněných v deníku Právo a 43 v

Graf 2: Počet článků podle témat

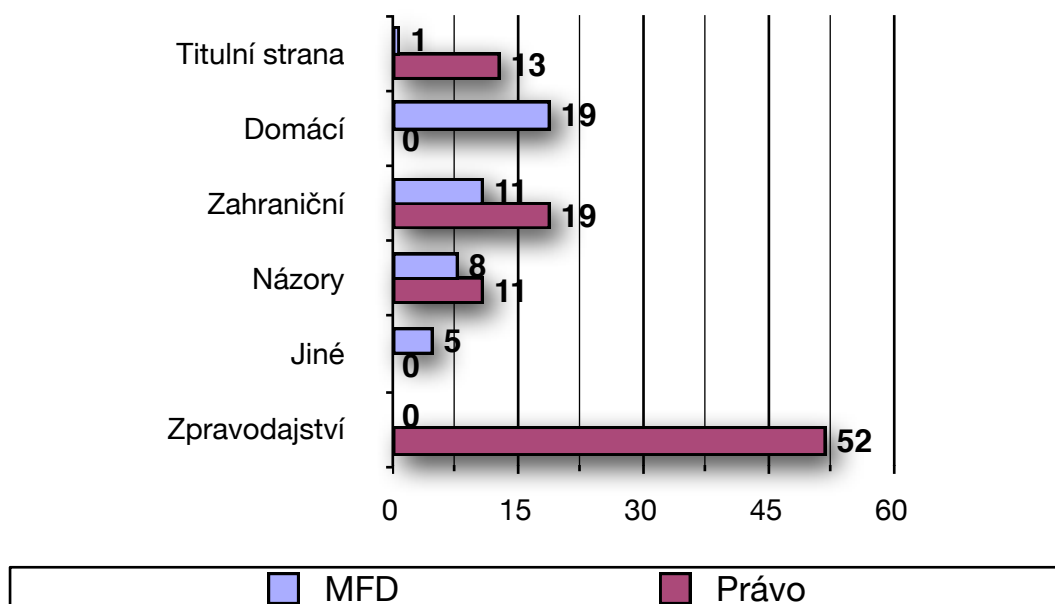
Mladé frontě DNES, které byly následně zkoumány pomocí kvantitativní obsahové analýzy.

Jednou z příčin tohoto výrazného nepoměru v počtu článků mezi deníky by mohl být fakt, že Mladá fronta DNES klade důraz na své regionální přílohy - články z těchto rubrik byly totiž vyřazeny, z důvodu zachování skutečně celostátního charakteru zkoumaného vzorku a vyloučení možné duplicity. Po pročtení titulků těchto zpráv vyšlo najevo, že se jich velká část týká vojenských jednotek na území České republiky, Afghánistán přitom bývá zmiňován, jako místo, kde vojáci uplatní svůj výcvik. Dalším častým typem článků jsou pozvánky na výstavy nebo přednášky, a byly by tedy jednoznačně vyřazeny ze vzorku i kdyby byly prezentovány celostátně.

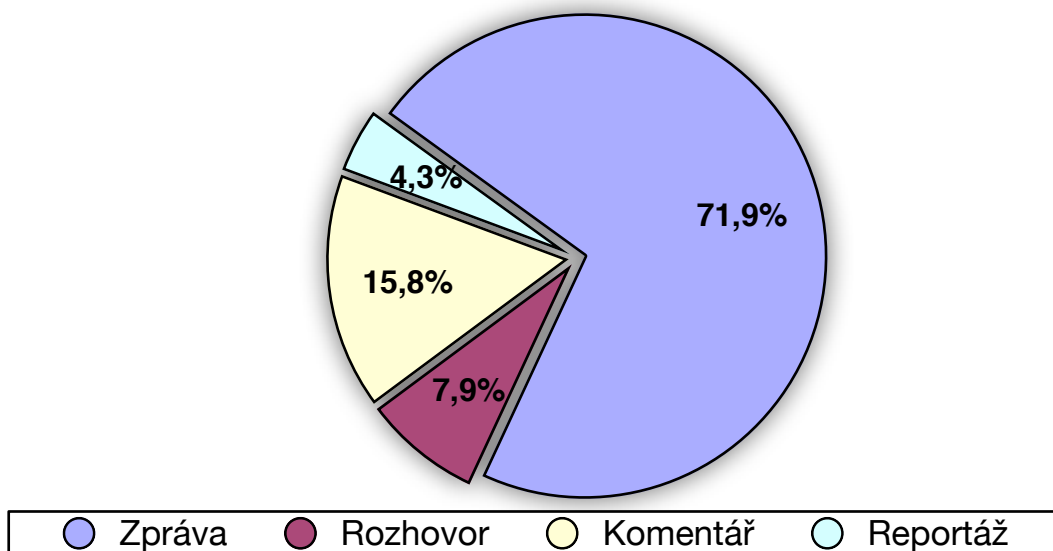
Dalším možným vysvětlením je menší míra domestikace, tedy teoretická možnost, že Mladá fronta DNES sice přináší informace o dění v Afghánistánu, který jako téma nevynechává, ale méně se zabývá českými jednotkami. MF DNES se ale výrazně méně věnovala i domácí politické debatě o navýšení počtu vojáků na misi (Graf 2). Srovnatelnou pozornost věnovaly oba deníky tématu mrtví a ranění a vojenské technice.

Většina článků byla zařazena do domácí rubriky (v případě Práva do rubriky „Zpravodajství“, deník má ovšem samostatnou zahraniční rubriku, proto se tato dá chápat jako domácí). Do této rubriky byly řazeny zprávy týkající se domácí politické debaty o navyšování počtu českých vojáků v Afghánistánu, „z domova“ byl v Mladé frontě DNES například i článek Jana Gazdíka ze 20. 3. 2010 o potížích českého vrtulníku v Afghánistánu nebo z iDNES.cz přejatá zpráva o zraněném vojákovi na misi z 14. 7. 2011. Toto řazení tedy potvrzuje Nosskovo (2004) tvrzení, že média chápou působení armády vlastního státu mimo jeho území v kontextu domácího dění a ne jako skutečně zahraniční událost.

Graf 3: Počet článků v jednotlivých rubrikách (n1 = 43, n2 = 96)

Graf 4: Typ článků (n = 139)

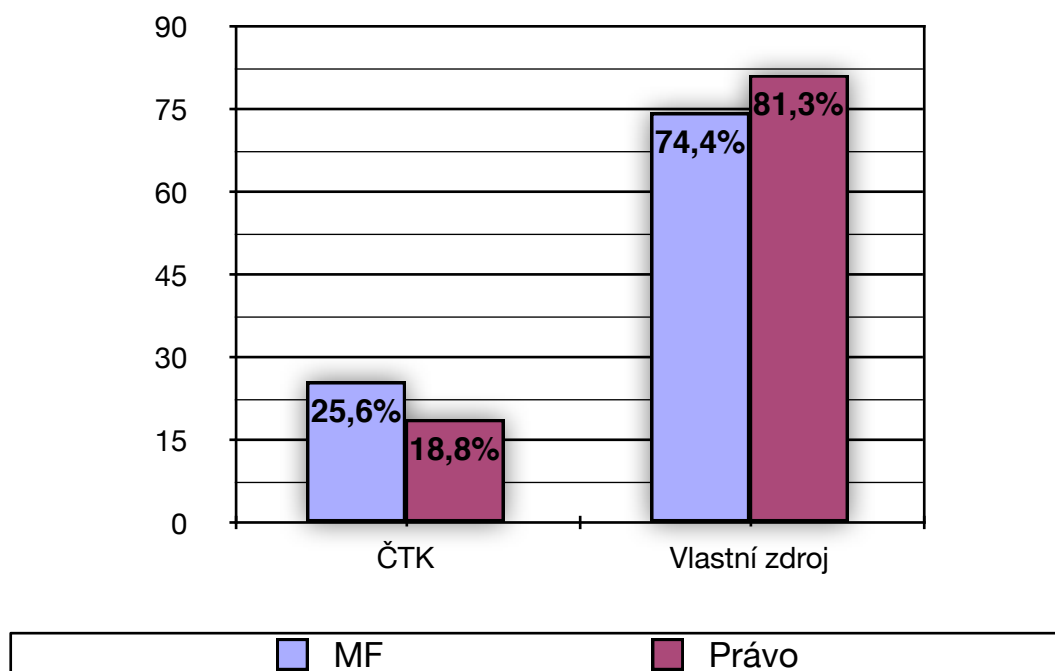

Hypotéza 1a: Oba deníky pracovaly zejména s agenturními zdroji.

Zásadním problémem při ověřování této hypotézy se stala praxe obou zkoumaných deníků. Mladá fronta DNES ani Právo totiž většinou zdroje svých zpráv vůbec neuvádí, a to ani v případech, kdy je nepravděpodobné, že se jedná o vlastní redakční článek. Podobné praxe si při analýze švédského tisku všimli i Nord a Strömbäck, podle nichž je v řadě případů zjevné, že to, co se jeví jako původní zpráva švédského žurnalisty jsou ve skutečnosti přepsané články různých amerických médií či zpravodajských agentur. (Nord a Strömbäck 2006: 101)

Jak ukazuje graf 5, v záhlaví článku uváděly deníky kromě vlastních jmen novinářů zpravidla jediné Českou tiskovou agenturu, a to v případě MFD zhruba ve čtvrtině případů, v případě Práva ani ne v devatenácti procentech případů.

Graf 5: Zdroj uvedený v záhlaví (n1 = 43, n2 = 96)

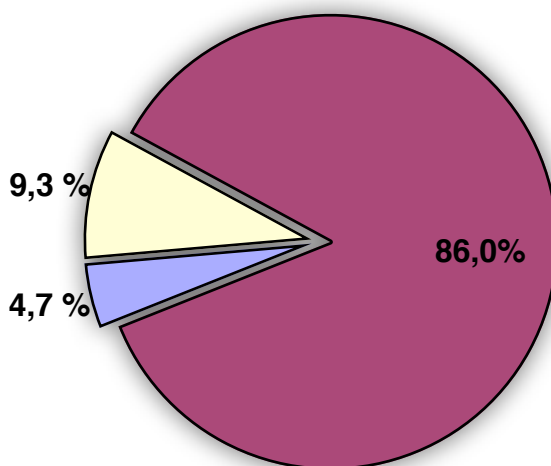
Zdroje a odkazy na ně deníky ve většině případů neuvádějí ani ve vlastním textu (Graf 6a a 6b). Deníky Mladá fronta DNES i Právo shodně v 86% případů nevedly žádný zdroj článku, ve zbytku případů odkazovaly na

tiskové agentury či jiná česká média. Deník Právo o něco lépe rozlišoval přejímané informace a jako zdroj oproti Mladé frontě uváděl i americká či francouzská média. Přesto se však jednalo pouze o jednotlivé případy, kdy byly tyto zdroje výslovně uvedeny. Způsob a kvalitu práce se zdroji kvůli tomuto formálnímu nedostatku nelze ze vzorku objektivně posoudit.

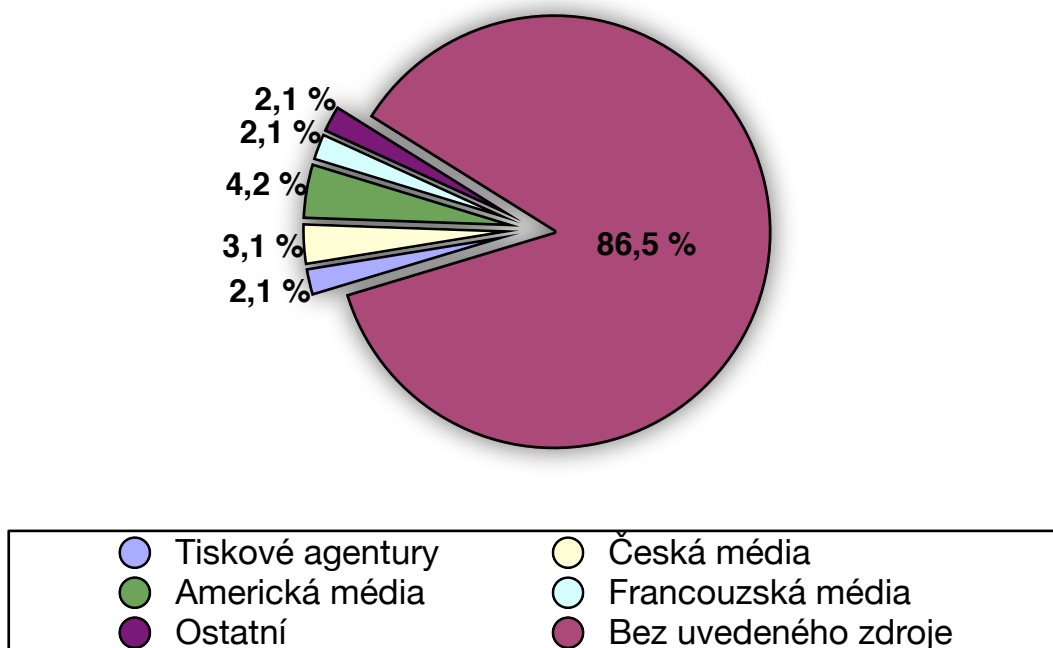
To, že zkoumané deníky neuváděla zdroje může být způsobeno částečně i tím, že se poměrně významná část zabývala domácí vnitropolitickou debatou, média tak mohla informace získávat nezprostředkovaně. Za zmínku stojí i fakt, že oba deníky vyslaly do Afghánistánu reportéry - Mladá fronta DNES vyslala Viliama Bucherta a otiskla i text reportéra České televize Michala Kubala „Byl jsem krok od smrti“, Právo vyslalo do Afghánistánu hned tři reportéry (Oldřicha Dandu, Jana Zavadila a Tomáše Reineru).

Hypotéza se potvrdila v tom smyslu, že byl-li v záhlaví článku uveden zdroj, jednalo se zpravidla o Českou tiskovou agenturu.

Graf č. 6a Zdroje uvedené v textu článku: MFD (n =43)

Graf č. 6b Zdroje uvedené v článku: Právo (n = 96)

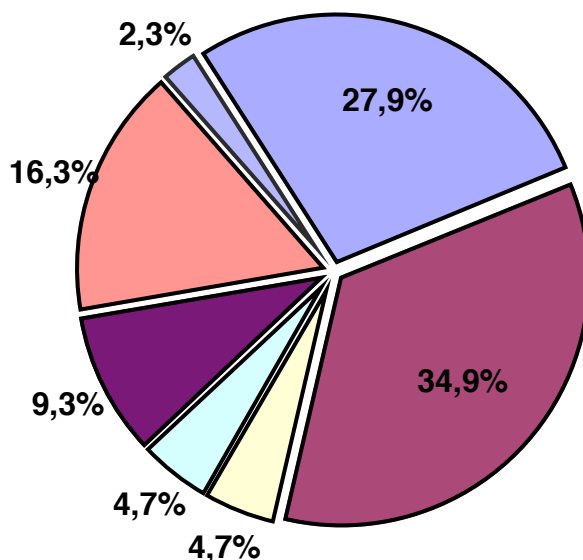

Hypotéza 1b: Přímé citace a parafráze se vztahovaly především k představitelům státních složek (politikům a představitelům AČR), spíše než k ostatním zdrojům (odborníkům, humanitárním organizacím).

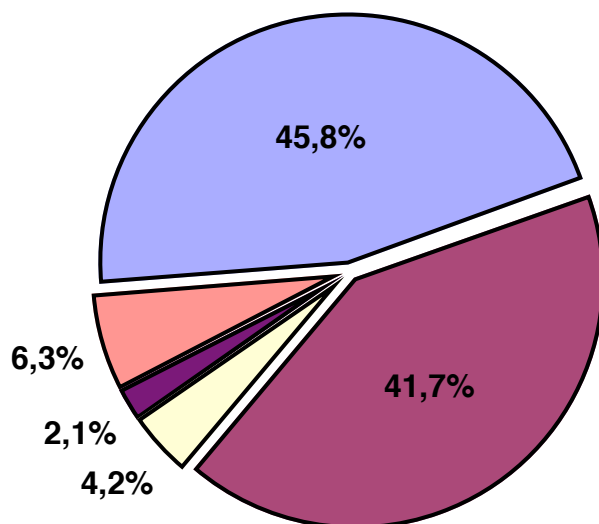
Hlavním aktérem článku byl ve většině případů politik nebo zástupce armády. Zvláště patrné je to zejména u deníku Právo (Graf 7b), které citovalo politiky v téměř 46% a příslušníky armády v téměř 42% případů. Oba deníky dokonce otiskly texty, jejichž autory byli sami politici (Právo otisklo text britského ministra zahraničí Davida Milibanda i tehdejšího českého ministra obrany Martina Bartáka, v Mladé frontě DNES se mezi autory objevil generální tajemník NATO Anders Fogh Rasmussen).

V pouhých čtyřech procentech příspěvků Právo uvádělo výroky odborníků, zástupci nevládních organizací do zpravodajství nepronikli vůbec, stejně jako místní obyvatelé, které necituje ani Mladá fronta. Ta na rozdíl od Práva poskytla určitý prostor nevládním organizacím, necelých pět procent je ovšem zanedbatelných oproti dohromady 63% článků, kdy byly citováni politici a zástupci armády (Graf 7a).

Graf 7a: Hlavní aktér v MFD (N = 43)

Graf 7b: Hlavní aktér v Právu (n = 96)

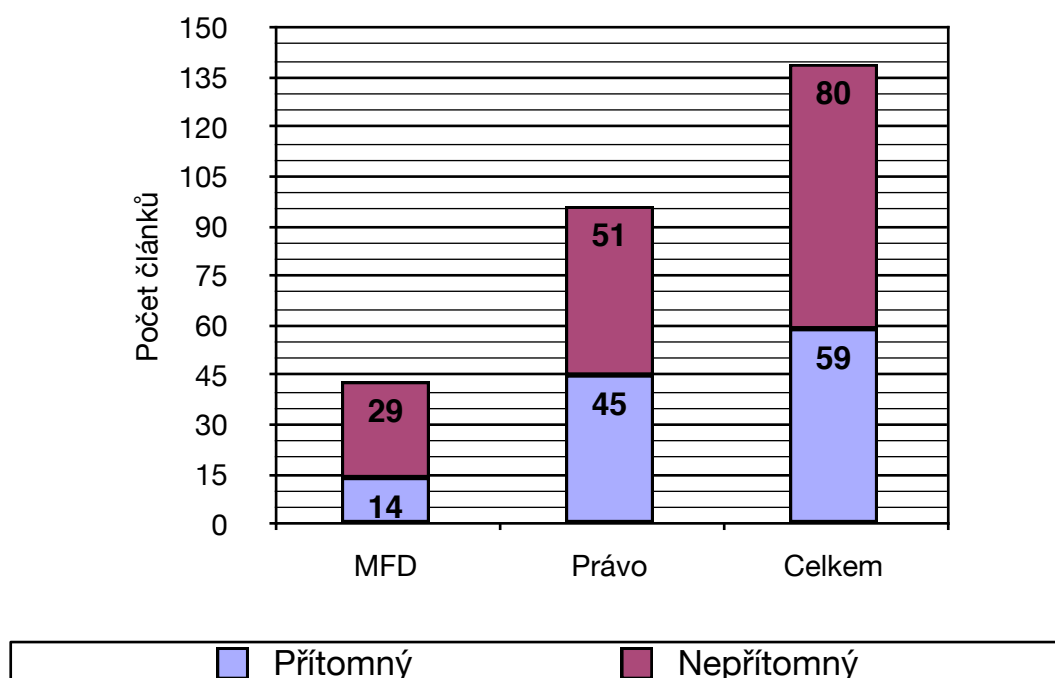

Politik, ministerstvo	Armáda nebo její příslušník
Expert	Nevládní organizace
Občan, vox populi	Nelze určit
Veterán	

Kristensen a Orsten (2007) při svém výzkumu dánských médiích našli průměrně 3,5 zdroje na zpravodajskou jednotku, přičemž v 1 ze 4 případů neměl článek uveden žádný zdroj nebo pouze jeden. Ve srovnání s dánskými médii vyšla česká média výrazně hůře - při kódování proměnné „vedlejší

aktér” vyšlo najevo, že v 80 ze 139 článků, tedy v téměř 60% případech žádný vedlejší aktér nefiguruje (Graf 8). Deníky tedy ve většině případů citovaly (respektive parafrázovaly) pouze jednoho aktéra. Stejně jako u hlavních aktérů se i zde v případě, že byl vedlejší aktér přítomný, jednalo ve většině případů o politiky a příslušníky armády. Expertní názory byly zastoupené jen ve 2% článků Mladé fronty a 4% článků v Právu. Hypotéza se tedy potvrdila.

Graf 8: Přítomnost vedlejšího aktéra (n1 = 43, n2 = 96, n3 = 139)

Hypotéza 2: Deníky MF DNES i Právo zapojení českých jednotek na misi podporovaly a hodnotily ji spíše pozitivně.

Zhodnotit, jestli média podporují zapojení českých jednotek na misi, je relativně dobře možné u názorových textů, v případě zpravodajství je tento úkol obtížnější. Média se alespoň po formální stránce drží toho, že zpravodajství jako takové by mělo být objektivní a vyvážené. Jak vysvětlují v kapitolách věnovaných objektivitě a rámcování, dosažení skutečné objektivitě ovšem není možné, jedná se o nedosažitelný ideál. Přinejmenším jsou novináři ovlivňováni společnostmi a jejich normami, vlastními ideály a v

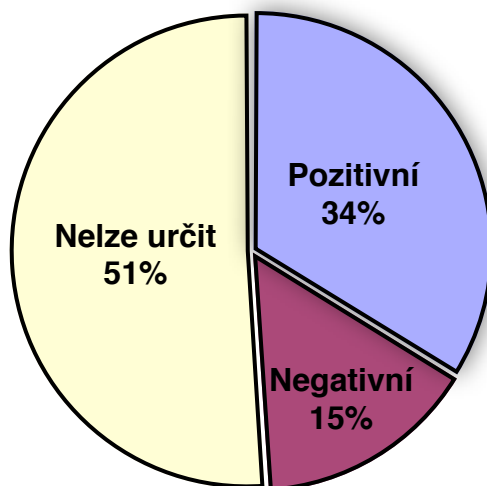
neposlední řadě i interpretací událostí, kterou jim předkládají jejich zdroje (viz kapitola 3.2 Kritéria kvality).

Dá se tedy předpokládat, že média i přes proklamovanou neutralitu zaujímají k daným tématům určité postoje. Při potvrzování této hypotézy se zaměřím v první řadě na tón zpravodajství, odpověď je ovšem komplexnější, součástí je i aplikace rámců, zmínky o negativních dopadech. Rozeberu tedy vyznění článků a později se k této hypotéze vrátím.

Podle Adaye et al. (2005) to, že je tématem článku vojenský úspěch nutně neznamená, že je tato událost podávána v pozitivním světle a odchyluje se od neutrality, proto je třeba věnovat pozornost zjevným i méně zjevným hodnocením, výběru citací, hodnotícím výrazům a případnému emočnímu působení.

Tónem zpravodajství rozumím jeho vyznění, explicitně vyjádřený názor i hodnocení dosavadního působení vojáků na misích. Pozitivní hodnotící výrazy, staví účast AČR do příznivého světla a tím potvrzují oprávněnost přítomnosti koaličních vojsk, naopak výrazy jako „kolonizátoři“ signalizují, že jejich působení v regionu není v zájmu místních obyvatel a nesleduje správné cíle.

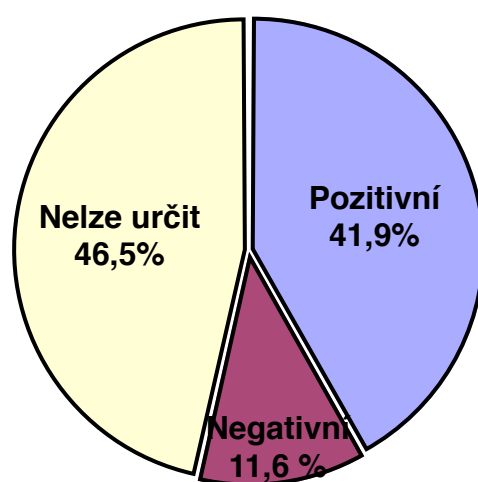
Graf 9a: Vyznění článků (n = 139)

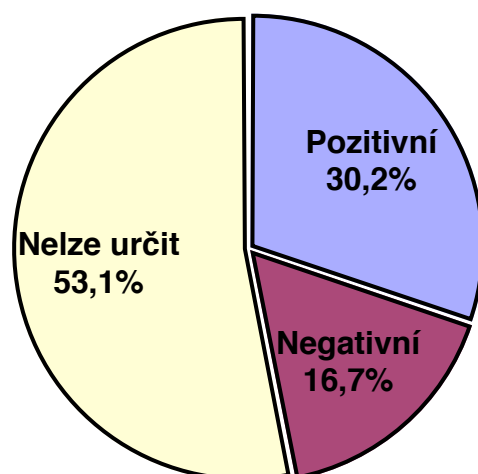
Celkem 51% článků mělo neutrální vyznění, pozitivně laděných bylo 34% článků (Graf 9a). Jak je zjevné z grafu 9b a 9c, mezi deníky přitom jsou

určité rozdíly. Mladá fronta DNES se k misím stavěla znatelně kladněji, poměr pozitivně laděných článků v ní byl o 11% vyšší než v Právu. V tomto deníku bylo poměrně více neutrálních článků, také ale o pět procent více těch, které vyznívaly negativně. Podle Adaye (2005) média reflektují rozštěpenost názorů mezi politiky, nabízí se tedy možné vysvětlení, že postoj Práva, které je tradičně chápáno jako levicový deník, v tomto případě koresponduje s odmítavým postojem české sociální demokracie k navyšování počtu českých vojáků v Afghánistánu.

Graf 9b: Vyznění článků v MFD (n = 43)

Graf 9c: Vyznění článků v Právu (n = 96)

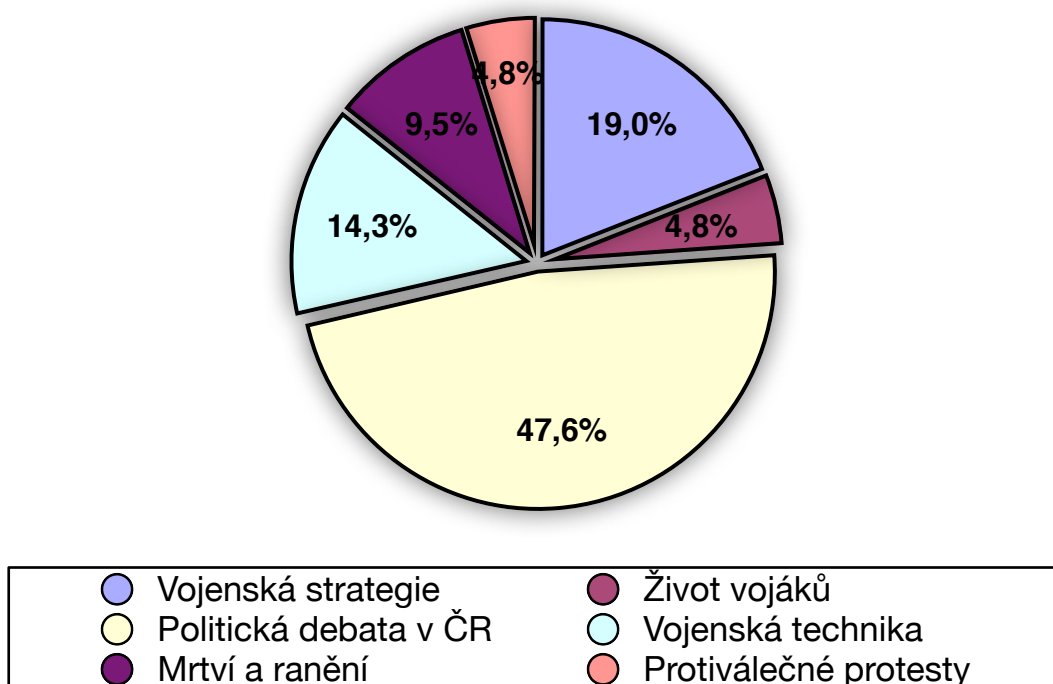

Toto vysvětlení podporuje pohled na témata článků s negativním vyzněním. Graf 10 ukazuje, že se téměř polovina těchto článků týkala právě politické debaty o navyšování počtu vojáků na afghánské misi. Další témata, která média zpracovávala kritičtěji, byla vojenská strategie a vojenská technika, kde se odrazila kauza problematických nákupů transportérů Pandur:

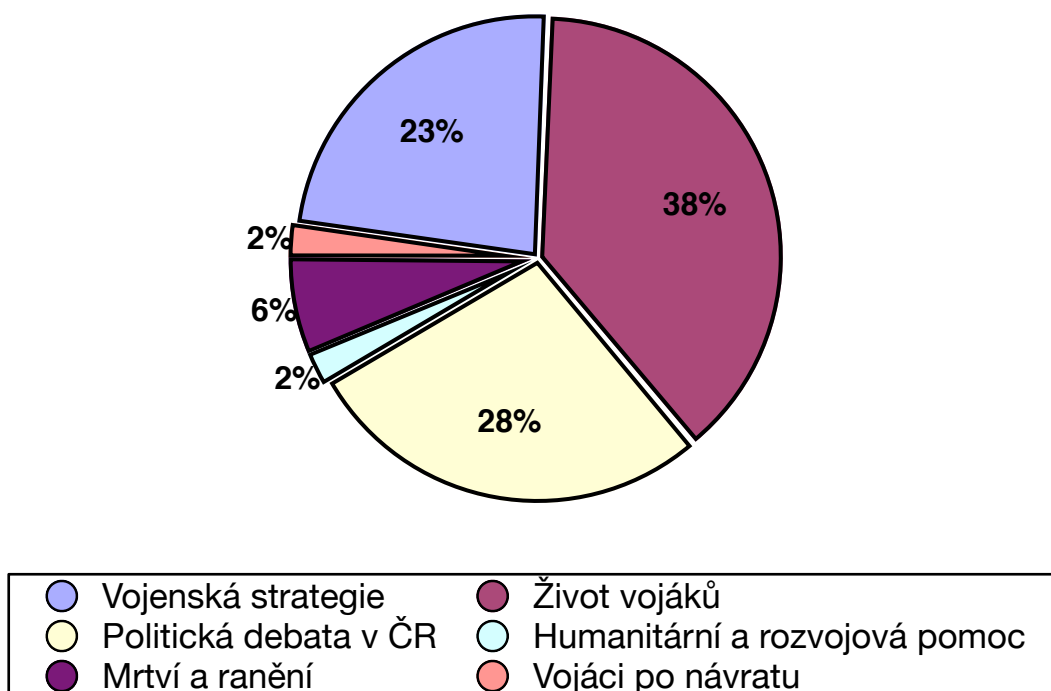
„Jsou Kroupou zveřejněné ceny vozidel a jejich výbavy skutečně spekulací, jak Barták tvrdí, když rozdíl mezi portugalskými a českými pandury přirovnává k rozdílu mezi fabii a superbem. V případě pandurů by však bylo lépe volit průměr porovnávající dvě octavie. Jednu pro obchodního cestujícího s rozumným vybavením na služební cesty; druhou pro člověka, který chce ukázat, že si to může dovolit. Jeden můj známý měl škodovku opravdu vybavenou vším možným, stála ho dvojnásobek pořizovací ceny a jen přátelské vztahy mi nedovolily, abych mu řekl, že je snob.“

Antonín Rašek, Právo, 6. 9. 2011

Graf 10: Témata článků s negativním vyzněním (n=21)

Graf 11: Témata článků s pozitivním vyzněním (n = 47)

Porovnání s články s pozitivním tónem (Graf 11) přináší zjištění, že i tady hrály velkou roli témata vojenské strategie a domácí politické debaty, obě témata nicméně předčil počet článků o životních podmínkách vojáků a jejich úkolech. Vojáci samotní jsou často zmiňováni pochvalně, jak se prokázalo i při prověřování dalších hypotéz.

Při posuzování tónu zpravodajstvím představoval určitý problém fakt, že na domácím politickém poli probíhala debata o navyšování počtu českých vojáků v Afghánistánu. Na jedné straně díky tomu vznikla řada názorových textů, na straně druhé bylo u některých textů obtížné rozpoznat, jestli se jejich odmítavé stanovisko vztahuje pouze na navyšování stavů nebo i celkově na na smysluplnost českého zapojení v oblasti. I v textech odmítavých k posílení českých jednotek nicméně autoři argumentovali závazky České republiky vůči NATO, které je třeba dodržet. Rozhovor s tehdejšími předsedou sociální demokracie Jiřím Paroubkem v deníku Právo dokonce nesl titul „Solidarita České republiky s NATO je poměrně vysoká” (19. 3. 2010). V názorové rubrice MF DNES se objevila i jednoznačná kritika ČSSD za její postoje:

„Protože nejde o bojové jednotky, které by se měly účastnit nějakých akcí proti rebelům, je postoj ČSSD málo srozumitelný. Vždyť Jan Kohout, ministr zahraničí nominovaný za tuto stranu, říká, že „naše teritoriální obrana začíná už v zahraniční misi. (...) Vypadá to proto na velkou populistickou předvolební hru ČSSD, která se tak snaží zavděčit veřejnosti a svým voličům, kteří misi v Afghánistánu moc nemusí. Pokud totiž sociální demokraté naše jednotky v Afghánistánu nechtějí, měli by to říci jasně.“

Viliam Buchert, MF DNES, 17. 3. 2010

Spisovatel Pavel Kohout dokonce neutralitu přirovnává k nakažlivé nemoci:

„To nadcházející [volební klání] se i u nás stává soutěží, která strana voličům nabídne co nejmíň armády. Licoměrnými argumenty je vedle šetření v rozpočtu i ohled na bezpečnost bojovníků. Krom toho, že se mnohem víc peněz rozhazuje za postradatelnější instituce, jsou dnešní vojáci solidně placenými profesionály, kteří si svou práci vybrali dobrovolně i s tím, že se při ní střílí. (...)

Bacily neutrality, o to zákeřnější, že se nakažení plně spoléhají na záštitu spojenců, jež však současně obviňují z militarismu, se šíří i u nás. Ukázal to nedávný boj proti radaru a čerstvě to dokazuje snaha o stažení i té hrstky vojáků, kteří zachraňují naši pověst v Afghánistánu.“

Pavel Kohout, MF DNES, 13. 3. 2010

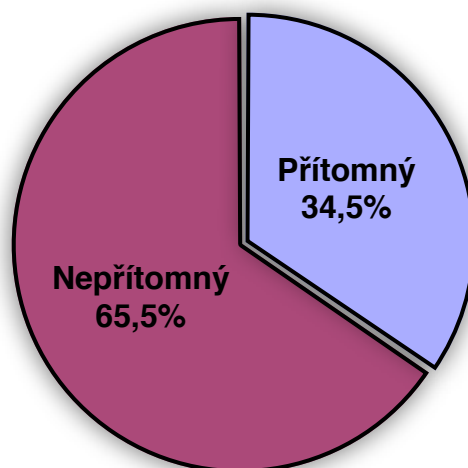
Hypotéza se s ohledem na vyznění článku potvrdila. V člancích, které se nedržely neutrality, převažovalo pozitivní hodnocení.

Hypotéza 3: Oba deníky používaly v souvislosti s přítomností českých vojáků v Afghánistánu vlastenecký rámec.

Při kvantitativní analýze rámců je největším úskalím stanovit si kritéria tak, aby byla pokud možno co nejvíce umenšena subjektivita kodéra a zároveň nedocházelo kvůli přílišné rigiditě pravidel k přehlížení rámců. O vlastenectví jsem v kapitole 3. 2. 2 mluvila v souvislosti s národními zájmy, vlastenecký rámec je tedy stanovený následovně:

- Nasazení jednotek na zahraničních misích je důležité z hlediska mezinárodního postavení České republiky.
- Vojáci na misi Českou republiku reprezentují, jsou vnímáni jako ti, kdo bojují i za nás, brání naši svobodu, dělají čest naší zemi.
- Působení AČR v zahraničí je důvodem k hrdosti.

Graf 12a: Vlastenecký rámec (n = 139)

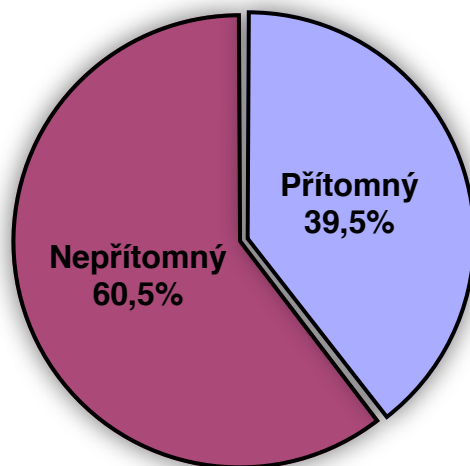

Přítomnost vlasteneckého rámcování se potvrdila v 34,5 % případů. I v tomto případě bylo z obou deníků o něco zdrženlivější Právo, jak ukazují grafy 12b a 12c. Vlastenecké rámcování se často objevovalo v debatě o navyšování počtu vojáků v Afghánistánu, kde byla častým argumentem již zmiňovaná odpovědnost vůči NATO a nutnost splnění závazků, které vůči němu Česká republika má.

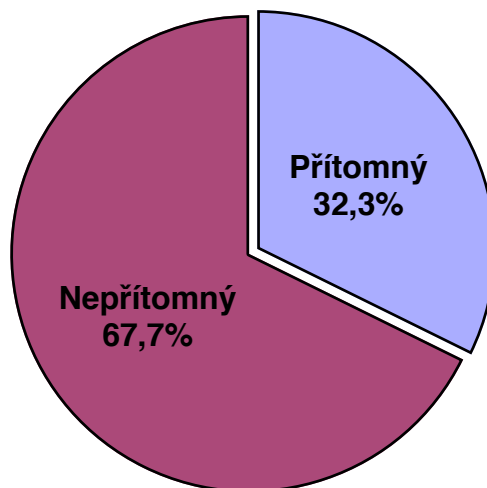
„Zahraniční politika je u nás dlouhodobě rukojmím té domácí. Politici jsou politiky malé země, která nečelí bezprostředním bezpečnostním hrozbám. Je členem nejsilnějších uskupení na světě, Severoatlantické aliance a Evropské unie. Národní zájmy může prosazovat jejich prostřednictvím, byť v omezené míře. Problém je však v tom, že politici se nejsou schopni shodnout, co je to národní zájem. Od spojenců jsme dostali mnohokrát víc, než jsme dali. Jsme povinni přispět ke snaze odejít z Afghánistánu se ctí. A je to i náš zájem. Prohra Západu je i naší prohrou.“

Martin Komárek, MF DNES, 26. 10. 2010

Graf 12b: Vlastenecký rámec: MFD (n = 43)

Graf 12c: Vlastenecký rámec: Právo (n = 96)

Čeští vojáci patří mezi elitu. Spojenci je potřebují, Češi totiž dokáží to, co jiní ne:

„Služeb českých ‚speciálů‘, kteří patří ke špičce mezi aliančními jednotkami, si Američané velmi cení. Opakovaně dali najevo, že Čechům se podařilo proniknout do oblastí, které byly až do té doby výsostnou doménou Talibanu, a získali pro velení operace Enduring Freedom mimořádně cenné informace o plánech teroristů.“

Jan Gazdík, MF DNES, 3. 5. 2011

Používání přivlastňovacích zájmen ve vztahu k armádě, které je podle Adaye et al. (2005 jedním z indikátorů zaujatosti médií, se oba deníky zpravidla vyhýbaly. Zajímavou výjimkou je v tomto ohledu afghánská reportáž Viliama Bucherta titulovaná až romanticky „Čeští letci v srdci Talibanu“. Mluví o tom, v jaké oblasti se ocitli čeští vojáci „po nedávném odchodu speciálních jednotek **naší** armády z hor provincie Uruzgán“ (MF DNES, 5. 3. 2010, zvýraznění autorka). I když se jedná o pouhý jeden výraz, je zajímavé, že se - ač obvykle nepoužívaný - objevuje právě ve chvíli, kdy se autor pohybuje přímo v oblasti, kde české jednotky působí a věnuje se zejména tomu, jaké nebezpečí jim hrozí:

„Tato oblast je trvale neklidná, střety zde probíhají prakticky každý den, ale naše stroje ještě nebyly ostřelovány,“ říká plukovník Petr Schwarz, velitel nové vrtulníkové mise na Šaraně. Má k dispozici 108 mužů a dvě ženy. Nasazení modernizovaných vrtulníků, jež pocházejí ze splácení ruského dluhu, je v Afghánistánu v případě Česka novinkou. „Očekáváme ale, že na jaře a v létě bude aktivita Talibanu v okolních horách vzrůstat,“ dodává Schwarz.“

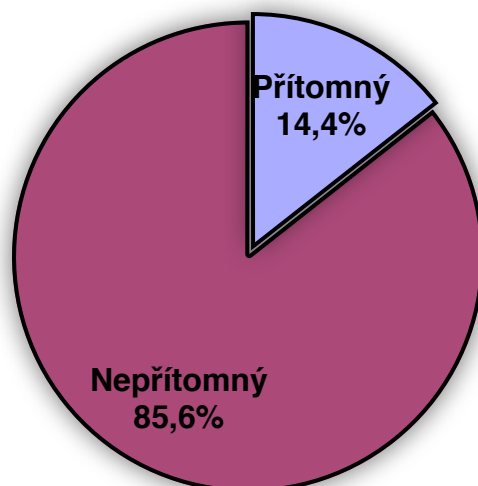
Hypotéza se potvrdila, vlastenecký rámec Mladá fronta DNES i Právo v první řadě užívaly v souvislosti s mezinárodním postavením České republiky.

Hypotéza 4: V obou denících je přítomné rámcování zahraničních misí AČR coby humanitárních či rozvojových misí, které mají zejména pomoci místním obyvatelům.

Rámec humanitárních nebo rozvojových misí slouží k ospravedlnění přítomnosti spojeneckých vojáků na zahraničních misích (Murry 2009). Namísto soustředění se na boje ukazuje vojáky jako ty, kdo pomáhají. Jejich úkolem není bojovat a zabíjet, ale zasadit se o budování a udržování míru, prosazovat hodnoty demokracie a lidských práv, zlepšit životní podmínky pro všechny v oblasti. Jsou zde tedy prospěšní, zároveň je zdůrazňována jejich benevolence a ochota pomáhat

Ze tří zkoumaných rámců se tento humanitární ukázal jako v médiích nejméně zastoupený. Přítomnost ve 14,4 % článků přesto není zanedbatelná, i když se nejedná o dominantní rámec. Ze zkoumaných proměnných je tato jedna z mála, kde Právo předčilo MF DNES, co se týče podpory misí a vládních stanovisek.

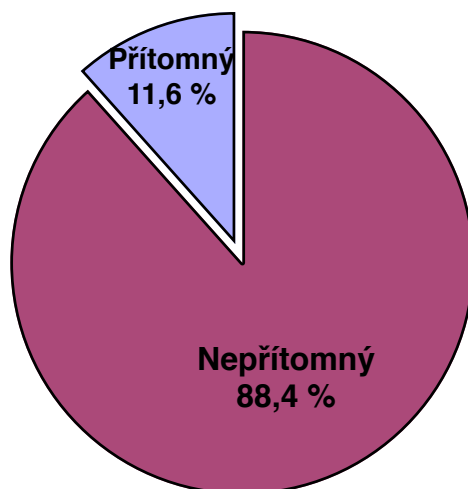
Graf 13a: Rámec humanitární a rozvojové pomoci (n = 139)

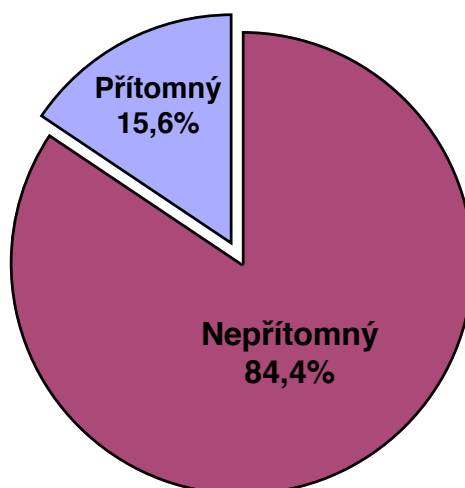
Oproti předpokladům nebyla humanitární a rozvojová pomoc většinou přímo používána v argumentaci pro zapojení AČR na misích, mnohem častěji novináři i citovaní aktéři odkazovali na závazky České republiky vůči NATO a nutnost porazit Taliban a vojensky vyřešit bezpečnostní situaci v regionu.

Rámcování se objevovalo většinou spíše v souvislosti s vojáky samotnými, přičemž zdůrazňovalo jejich charakterové rysy i profesionální kvality, a to i ve srovnání s americkými vojáky:

Graf 13b: Rámec humanitární a rozvojové pomoci: MFD (n = 43)

Graf 13c: Rámec humanitární a rozvojové pomoci: Právo (n = 96)

„Američtí vojáci kolem mě jsou vzrušeně hluční. Drobné vtípky přejdou v pouhé poznámky nejhrubšího zrna opakované dokola. Nelze si představit větší kontrast mezi těmito příslušníky a disciplinovanými Čechy, kteří se záhy začínají koordinovat a hlásit štábu své počty v jednotlivých krytech. Američané je přitom klidně dál ruší. České velení zjišťuje, že nikdo nechybí, ještě než americká strana vyhlásí povolení vyjít ven.“

Tomáš Reiner, Právo, 6. 5. 2010

„Ale častokrát si místní obyvatelé získávají účinněji – především tím, že vůči nim nevystupují z pozice nějakých mentorů, ale jako skuteční partneři, kteří jim nic nevnučují, nýbrž nabízejí jim své bohaté znalosti a zkušenosti. To znovu potvrzuje

velkou komparativní výhodu, která se výrazně prokázala již během působení našich vojáků v Kosovu.”

Jan Eichler, Právo, 7. 4. 2011

Čeští vojáci tedy vědí, jak s Afghánci jednat, kromě toho sami touží pomáhat:

„Přívětivou tvář budou moci v Afghánistánu ukázat místním lidem čeští vojáci. Vláda včera schválila návrh ministerstva obrany, aby mohli letos utratit dva milióny korun na dary pro Afghánce, aniž by výdaje museli předem plánovat. (...) Když třeba škola nemá dřevo, tak ho zaplatí ze svých fondů vojáci. „My se staráme o to, aby škola, kterou jsme pomáhali postavit, fungovala a aby byli učitelé,“ podotkl Pecha. Podle internetových stránek české armády vojáci v minulém roce Afgháncům koupili například matrace, stany či školní potřeby.

Oldřich Danda, Právo, 5. 1. 2010

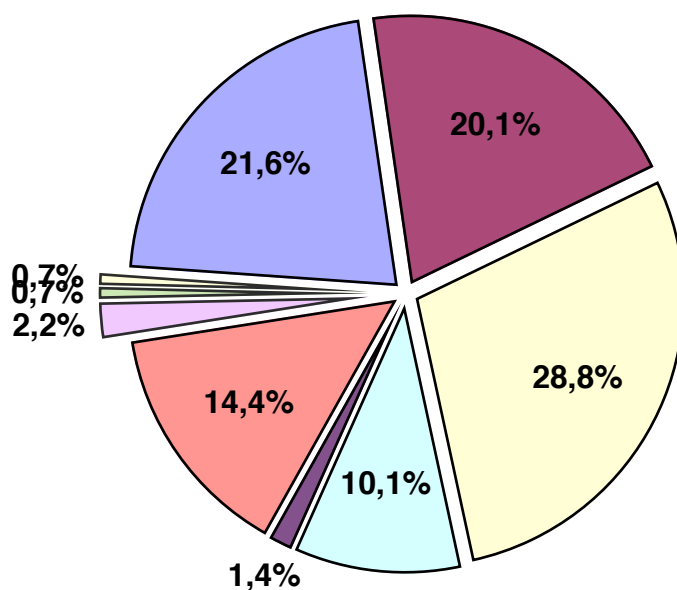
Hypotéza se potvrdila, ačkoli se nepotvrdily další předpoklady s ní související, zejména souvislosti, v nichž bylo humanitární rámcování použito. O malé důležitosti, kterou média přikládala humanitární a rozvojové pomoci, svědčí také zanedbatelné zastoupení tohoto tématu v člancích (viz Graf 14).

Hypotéza 5: Oba deníky se v případě českých zahraničních misí zaměřují na armádu a vojáky samotné, méně pak na to, jaké má jejich činnost v oblasti dopady.

K zodpovězení otázky, komu či čemu média věnovala větší pozornost, poslouží rozbor témat článků. Téma článku bylo kódováno vždy jen jedno, tedy to, kterým se zabývala převážná část článku nebo se objevovalo přímo v titulku.

Jak je vidět na Grafu 14, 29% článků se věnovalo domácí politické debatě, zhruba pětina vojenské strategii, stejný podíl článků se zabýval životem vojáků. Předmětem 14,4 % příspěvků byli mrtví a ranění, tedy zpravidla mrtví a ranění čeští vojáci, což vyplývá už z výběru analyzovaného materiálu.

Graf 14: Zastoupení témat (n = 139)

 Vojenská strategie	 Život vojáků
 Politická debata v ČR	 Vojenská technika
 Humanitární a rozvojová pomoc	 Mrtví a ranění
 Vojáci po návratu	 Protiválečné protesty
 Jiné	

Hlavním aktérem většiny článků byli politici nebo příslušníci armády, místní obyvatelé do médií vůbec neprošli. Ze všech 139 textů se citace jednoho z nich objevuje v jednom jediném článku, jde přitom o afghánského policistu, kterého cvičí čeští vojáci. Do médií neměly téměř žádný přístup ani nevládní organizace, které by eventuálně mohly přinést jiný úhel pohledu a snad i kritičtější zhodnocení činnosti vojáků.

Zajímavé je, co bylo opomenuto: humanitární a rozvojová pomoc byla hlavním tématem pouhého 1,4% článků. Mohlo by se zdát, že je tato skutečnost v rozporu s prokázaným humanitárním rámcováním, kterému jsem se věnovala výše, ve skutečnosti se tento rámec vztahuje ne k životním podmínkám Afghánců, ale k činnosti a charakterovým vlastnostem českých vojáků. Dozvídáme se sice, co vojáci dělají, ale už ne to, jaký to má na místní

lidi a jejich situaci efekt. Když už se tento aspekt objeví, slouží opět k vyzdvihnutí schopností vojáků.

„Lékaři českých speciálů ošetřili stovky afghánských dětí, žen a starých lidí, často vážně nemocných. I to je jeden z důvodů, proč jim místní kmenoví vůdci vycházejí v lecčems vstříc a často jim sdělí i důležité informace o talibancích. A pak si Češi v jednom z rozhovorů vyslechli: „Dlouhou dobu jsme mlčeli, ale teď je potřeba, aby Taliban opět promluvil a ukázal naši sílu. Dnes v noci na ně zaútočíme.“ Do toho se ozval hlas jednoho z velitelů: „Ne, na ty utočit nebudeme, to jsou Češi, ti tady mým lidem pomáhali.“ A najednou speciálům došlo, že ti, s nimiž opakovaně jednali a byli nejvyššími představiteli místní samosprávy, představovali ve skutečnosti také al-Káidu a Taliban. Jaké důvěře se čeští speciálové těší u Američanů, dokazuje vyprávění českého leteckého návodčího. „S americkým kolegou jsme se připravovali na vyžádání letecké podpory a on mi nabídl, zda si nechci letoun navést sám. Od něj to byla mimořádná důvěra. Ty letouny totiž stojí opravdu moc peněz,“ vysvětluje návodčí. Protože je v té chvíli palbou už nikdo neohrožoval, požádal pilota, aby jen nízkým průletem demonstroval sílu.“

Jan Gazdík, MF DNES, 20. 12. 2010

Hypotéza se potvrdila - média se silně zaměřovala na vojáky a jejich práci, jejich vliv na oblast a místní obyvatele většinou opomíjela.

Hypotéza 6a: Čeští vojáci byli v obou denících zobrazováni jako hrdinové.

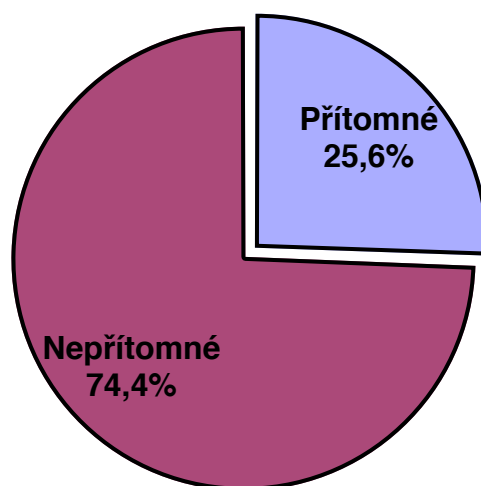
Gavriely-Nuri a Balas (2010) popsali hrdinský rámeček v kontrastu s rámečkem oběti, kdy hrdiny byli vojáci a oběťmi civilisté. Ve zkoumaném materiálu se ranění civilisté prakticky nevyskytují, jedná se také o jiný typ konfliktu. Základní prvky rámečku nicméně lze využít. Podle Gavriely-Nuri se jedná především o eufemizující rámeček, který zobrazuje utrpení jako součást života (vojáka) a jako takové je přijatelné. Válka je součástí života, všední záležitost. Během přípravné fáze „předčtení“ analyzovaných textů vyvstaly další rysy tohoto rámečku:

- Vojáci jsou neustále v nebezpečí, přesto se nezaleknou a pracují dál.

- Vojáci jsou profesionálové, válka je pro ně rutina, nebezpečí ani zranění pro ně nic neznamenají.

Hrdinské rámcování bylo zjištěno ve 19,4% článků, tedy v necelé pětině. Jak je vidět na grafu 15a a 15b, Mladá fronta DNES tento rámeček používala častěji, a to ve čtvrtině případů. Použití rámce souvisí s tématem článku: když se podíváme čistě na články s tématem životních podmínek vojáků (zahrnující také jejich práci a úkoly), procento článků s humanitárním rámcováním se více než zdvojnásobí.

Graf 15a: Hrdinské rámcování vojáků: MFD (n = 43)

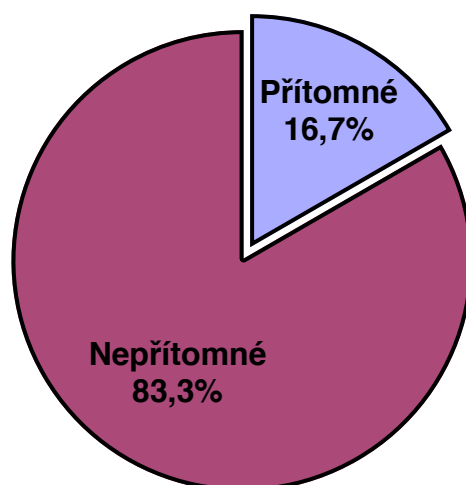

„Samotní vojáci, kteří většinou byli na několika půlročních misích v afghánských horách, berou boj jako svou povinnost, kterou se snaží, jak se na profesionála sluší, odvést co nejlépe. Šestatřicetiletý letecký návodčí Danny (jména nelze kvůli utajení uvádět) byl v Afghánistánu třikrát a na nové nasazení se podle svých slov těší. Je to podle něj jediná příležitost, kdy si může v praxi vyzkoušet svoje dovednosti. Když se dostali na jedné patrole pod palbu a když ležel skrytý ve vyschlém korytu řeky, přemýšlel pouze o tom, jakým způsobem by naváděl bombu. Obavy se podle něj dostavují až na základně po boji. (...) Danny si uvědomuje, jakou odpovědnost návodčí má, a snaží se podle svých slov předejít zbytečnému krveprolití. ‚Když chce velitel shodit pumu a v letadle je pouze tunová bomba, která by zničila půl vesnice, tak mu radíme, aby počkal na další letoun, který má menší bomby, jež zničí jen to, co je nezbytně nutné,‘ podotkl Danny.“

Oldřich Danda, Právo, 21. 12. 2010

Hrdinské rámcování bylo ve zkoumaném vzorku silně přítomné, zvláště v člancích, kde přímo vystupovali vojáci. Hypotéza se tedy potvrdila.

Graf 15b: Hrdinské rámcování vojáků: Právo (n = 96)

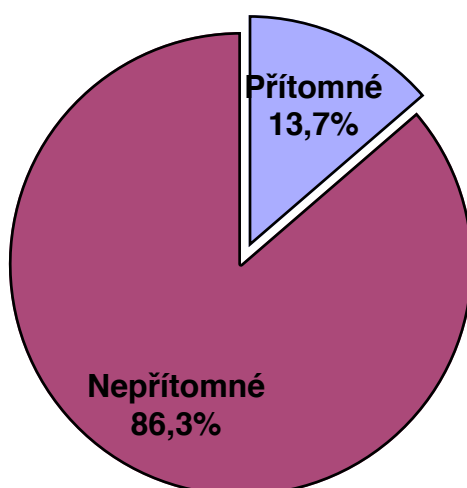
Hypotéza 6b: Problematické záležitosti nebo stinné stránky působení AČR na misi ISAF deníky zmiňovaly jen okrajově.

Objektivní a neutrální zpravodajství, které ve stejné míře a se stejnou mírou zaujetí informuje o úspěších i nezdarech či chybách je obecně přijímaným ideálem. Podle zastánců konceptu mírové žurnalistiky by se média měla zabývat otázkou, jak vojenská intervence ovlivňuje život v oblasti a jak je možné situaci řešit bez násilí.

Problematické záležitosti a stinné stránky zapojení AČR, které zkoumám, se tedy vztahují k důsledkům pro obyvatele, případně k následkům, které zaviňují selhání vojáků. V tomto případě se nejedná o zranění, která vojáci utrpěli, ta totiž spíše podtrhují hrdinské rámcování a jsou chápána jako zásluha. Dokud není situace kritická, je zranění vojáka jen další příležitostí pro zdůraznění jeho statečnosti a obětavosti.

Zmínka o problematických aspektech působení AČR oblasti se objevila ve 14% článků. V kontrastu s vyzněním článků (viz Hypotéza 2), které bylo pro mise příznivější v MF DNES, se ukazuje, že právě tento deník více (v poměru k celkovému množství článků) upozorňoval na problémy a negativní aspekty zapojení českých vojáků. Určité světlo do tohoto může přinést rozbor toho, o jakých záležitostech takto média píše a jakým způsobem je pojmají. Neúspěchy nebo spíše chyby a selhání jsou totiž zobrazovány jako chyby jednotlivců, čtenáři jsou ujištěni, že je vše již vyřešeno, a to i za cenu osobního nasazení jiných vojáků.

Graf 16a: Zmínky o negativních dopadech působení českých vojáků (n = 139)

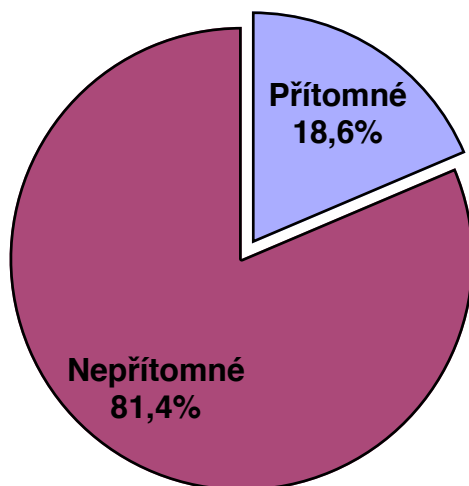

„Zraněný a výbuchem miny otřesený voják Lubomír Zámečník se v dubnu 2008 ocitl v choulostivém postavení. Jeho kamarád Radim Vaculík byl na místě mrtev, veliteli obrněného vozidla nadporučíku Robertu Chudému utrhla exploze levou ruku a nohu a další dva vojáci byli těžce zraněni. V této situaci požádal velitel českého kontingentu v Afghánistánu plukovník Ivo Střecha zraněného Zámečníka o neobvyklou službu: „Až se budou likvidovat škody, tak řekněte, že exploze zničila i náš štábní počítač.“ A dezorientovaný voják bez námitek souhlasil. Sociolog Jaroslav Sýkora říká, že na jeho místě by kývl téměř každý. „Byl zraněn, fyzicky, a tedy i psychicky oslaben. V takové situaci kývne voják téměř na vše, o co jej velitel požádá. Domnívá se totiž, že mu nadřízený pomáhá v nouzi.“

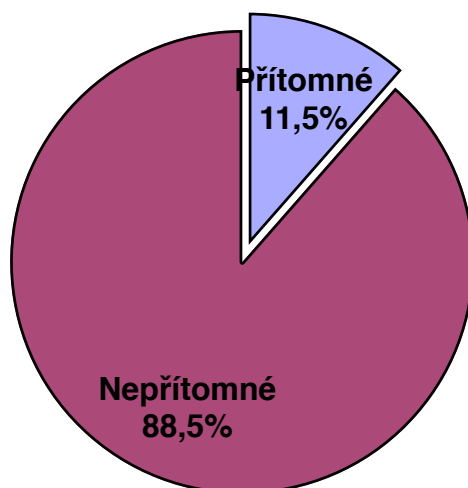
Jan Gazdík, MF DNES, 8. 6. 2010

Pokud se v člancích objevovala kritika, většinou se netýkala přímo vojáků a jejich práce, ale spíše politických rozhodnutí. Hypotéza se tedy potvrdila.

Graf 16b: Zmínky o negativních dopadech v MFD (n = 43)

Graf 16c: Zmínky o negativních dopadech v Právu (n = 96)

Shrnutí a diskuse

Největší pozornost věnovala média tématům politické debaty (zejména v souvislosti s tehdy v parlamentu projednávaným návrhem na navýšení počtu českých vojáků v Afghánistánu), vojenské strategii (tedy obecně vhodnou strategií pro řešení situace v Afghánistánu i nasazení jednotlivých jednotek) a životním podmínkám vojáků. Největší množství článků zkoumané deníky produkovaly v době, kdy byla nejživější politická diskuse, dále pak v době, kdy v Afghánistánu zemřel český voják a další se zranili. Živou diskusi vzbudily dále kontroverzní postupy při nákupech vojenské techniky, zejména transportérů Pandur, které se staly téměř příslovečnými.

Silné politické téma se projevilo i v tom, komu se dostalo v médiích prostoru pro vyjádření, což byli nejčastěji právě politici a spolu s nimi zástupci armády. Ve zpravodajství chyběly názory expertů i nevládních organizací, a to přesto, že slovo „rekonstrukce“ je přímo součástí názvu Provinčního rekonstrukčního týmu v afghánském Lógaru, kde čeští vojáci působili. Přesto, že debata o navyšování počtu vojáků probíhala delší dobu a média tedy nebyla pod přílišným tlakem na co nejrychlejší aktualizace dění, názory expertů nevyhledávala a neuveřejňovala, namísto toho se spokojila s názory politiků a komentáři vlastních redaktorů.

V kapitole „Ideál různorodosti“ jsem mluvila o diverzitě jako měřítku kvality zpravodajství. Z hlediska různorodosti zdrojů české zpravodajství o zahraničních misích Armády České republiky zklamalo, zdá se, že ve většině případů média neměla tento ideál na zřeteli. Tento nedostatek způsobuje příliš jednostranné zaměření zpravodajství, které se tak jeví jako zaujaté, protože přináší pohled jen určitých skupin společnosti. Škála názorů a pohledů na zapojení českých jednotek na zahraniční mise tak zůstala omezená na politické strany, které rozhodovaly o navýšení počtu vojáků, případně na vojáky samotné. Ani kritičtější příspěvky obvykle nevolaly po úplném stažení vojáků ze zahraničních misí, stejně jako politická levice pouze nepodporovala posílení jednotek a nevolala po odchodu z

Afghánistánu. Z české přítomnosti v Afghánistánu se v tomto ohledu stalo čistě politické téma, u něhož média spíše než to, čeho mohou české a spojenecké jednotky vůbec dosáhnout, zdůrazňovala důležitost českého zapojení na misích NATO z hlediska mezinárodního postavení České republiky.

Spíše než apel na humanitární aspekt, tedy potřebu zlepšit životní podmínky obyvatel v krizových oblastech, byl hlavním argumentem v debatě o navyšování počtu vojsk motiv odpovědnosti, kdy je třeba dostát závazkům - těm konkrétně formulovaným mezinárodními smlouvami i těm, které plynou z idey „zadržování terorismu“, kdy demokratické státy usilují o stabilizaci krizových oblastí a podporují stejně tak jako v případě Afghánistánu místní vládu a její směřování k demokracii a místnímu rozvoji, aby tak omezily bezpečnostní hrozby v regionu, ale také zabránily dalšímu „vývozu“ terorismu a ohrožení, které by se potenciálně dotklo i jich samých (Shapiro, 2009). Tento koncept se pojí s důrazem na dodržování lidských práv i mimo hledisko vlastní bezpečnosti - demokracii je potřeba prosazovat, protože je to správné. Novináři ostatně nezpochybňovali nutnost vyřešit situaci v regionu a porazit Taliban, předmětem diskuse byla spíše efektivita počínání spojeneckých vojsk.

Kvantitativní analýza odhalila některé zajímavé rozdíly mezi oběma zkoumanými deníky. Obecně projevovala silnější podporu zahraničním misím české armády Mladá fronta DNES. Častěji využívala vlastenecký a hrdinský rámec, tedy takové rámce, které slouží k ospravedlnění války, případně její eufemizaci (Gavriely-Nuri a Balas, 2006). Právo naopak častěji než MF DNES využívalo rámec humanitární a rozvojové pomoci, což může korespondovat se spíše levicovým a tedy teoreticky sociálnějším čtenářstvem deníku. Méně často (respektive v menším procentu článků) Právo také zmiňovalo negativní dopady a problematické aspekty české afghánské mise, v protikladu k jeho spíše oproti MF DNES o něco kritičtějšímu pojetí zpravodajství.

Odlišnosti Práva jako spíše levicově zaměřeného deníku od Mladé fronty DNES, chápané jako politicky středopravé, potvrzují Hallinovu (1984)

tezi, že média odrážejí názorový nesoulad uvnitř politických elit a sama nesouhlas s nasazením armády v zahraničí negenerují. Z hlediska konceptu CNN efektu a vztahu médií a politické sféry se média nesnaží prosadit vlastní agendu, ale spíše odrážejí již existující diskusi na politickém poli.

Výzkum navíc prokázal, že i když je Právo o něco kritičtější a zdrženlivější v rámcování a užívání pochvalných obrátů, u obou deníků, tedy Práva i MF DNES platí, že zahraniční mise AČR popisují v příznivém světle, čemuž nahrává využívání jen velmi omezeného spektra zdrojů informací i citací.

I když jsou ve zpravodajství přítomné rámce, které zdůrazňují pozitivní hodnoty (hrdinství, vlastenectví a benevolenci spojenou s humanitární pomocí), s výjimkou některých aspektů vlasteneckého rámce, tedy především v souvislosti s národními zájmy, neslouží tyto rámce v první řadě jako argumenty pro zachování a případné rozšíření českého podílu na zahraničních misích. Rámce naopak silně podtrhují a vyzdvihují vlastnosti vojáků samotných. Používání rámců se tedy spíše než jako programové a úmyslně cílení jeví jako podmíněné kulturně, společensky a ideologicky. Zejména v případě reportáží z Afghánistánu je zcela zjevný vliv prostředí a upřímný obdiv autorů k vojákům. V tomto bodu se naplnily obavy odpůrců systému „embedů“, tedy přičlenění novinářů ke konkrétní vojenské jednotce, se kterou posléze tráví veškerý svůj čas v krizové oblasti. Česká armáda sice na rozdíl od té americké neuplatňuje přímo podobný systém, v praxi nicméně dochází k obdobné situaci už proto, že české novináře zajímají čeští vojáci, a tak s nimi přirozeně tráví většinu času, kdy se nacházejí v krizové oblasti.

Vojáci se obecně těší přízni médií - oba deníky je zobrazovaly jako hrdiny, profesionály a „drsňáky“, kteří se poradí i tam, kde jiné tápou (např. srovnávání s Američany). Tento idealizovaný obraz ještě podtrhuje jejich vykreslení jako trpělivých a schopných mentorů, kteří „ukazují přívětivou tvář“. Pokud už nějaký z vojáků udělá chybu, objevují se v článcích zároveň ujištění o tom, že je vše už napraveno, často je představen i „zachránce“, tedy někdo, kdo napraví poškozenou pověst. Chyby a skandály jsou vnímány jako individuální selhání, které armáda sama již vyřešila nebo ještě řeší,

rozhodně se však nikdy nejedná o systémovou chybu. Média naopak se zaujetím informovala o vyznamenáních, která vojáci dostali, stejně jako pochvalné výroky zejména zahraničních politiků a představitelů armád. Podpora deníků zašla dokonce tak daleko, že došlo ke zřetelnému rozdělení „dobrých“ vojáků a „špatného“ ministerstva obrany a generálního štábu, kteří sledují vlastní zájmy, jsou pravděpodobně zapojeni v korupci a o blaho a bezpečnost vojáků se starají jen málo, zatímco oni hrdinně riskují svoje životy. Pokud už se něčeho dopustí voják, zpravidla následuje ujištění o tom, že situace je vlastně už vyřešena, že se jednalo o problém jednotlivce, nikoli systému.

V protikladu k zaujetí a často až nadšení, s jakým se novináři zabývali vojáky, věnovali jen velmi málo pozornosti místním obyvatelům a vlivu přítomnosti spojeneckých vojsk v oblasti. Ve zpravodajství prakticky vůbec nevystupují místní řadoví obyvatelé, stejně tak pro média není zajímavá jejich životní situace ani jako důvod pro přítomnost vojáků NATO. Mírová žurnalistika zůstává cizím a neznámým konceptem, praxi českých novinářů spíše vystihuje její protiváha, válečná žurnalistika: média se zabývají vojáky, násilím a vojenským řešením konfliktu, nezabývá se naopak životy těch, jichž se boje nejvíce dotýkají a dokonce ani samotným tématem rekonstrukce a rozvojové a humanitární pomoci, i když se jednalo o součást toho, co měli čeští vojáci v Afghánistánu za úkol.

Závěr

Vztah médií a politiky je zásadní téma, kterým se zabývá i většina studií věnovaná válečnému zpravodajství, stejně jako otázkou, jestli média utváří veřejné mínění a tím vyvíjí tlak na politiky, nebo naopak politiky spíše ideově následují.

Na podobu zpravodajství má vliv řada faktorů, velkou roli hraje počet a typ zdrojů, které novináři využívají, stejně jako ideový vliv společnosti. Pomocí kvantitativní analýzy jsem zjistila, že vyznění zpravodajství vzhledem k české účasti na zahraničních misích těmto faktorům odpovídá - častá přítomnost politiků a zástupců armády ve zpravodajství koresponduje s převážně vůči misím pozitivním laděním, stejně tak se jako častým motivem ukázal být národní zájem.

Dva koncepty představené v teoretické části, tedy CNN efekt a mírová žurnalistika oba shodně, i když každý úplně jiným způsobem, představují protiváhu oficiálním stanoviskům a postupům - CNN efekt jako mechanismus, který vyvíjí tlak na vládu, která rozhoduje o tom, zda a kam vyšle vojáky, zatímco mírová žurnalistika prosazuje aktivistický přístup, hledání mírových řešení krizí a obnovu oblastí, snaží se o přístup, který zohledňuje ty, kdo žijí v krizových oblastech a ne jen mocenské zájmy a zájmy velkých mezinárodních aktérů.

Analýza českého tisku přinesla poznatek, že v českém prostředí platí, že média spíše následují společenské a především politické dění, než že by se ho snažila aktivně posouvat.

Zajímavým zjištěním bylo rámcování českých vojáků. I když jsem již na začátku předpokládala, že se o nich český tisk bude vyjadřovat pochvalně, překvapivé bylo to, že se tomu do určité míry podřizují i další zkoumané rámce. Rámec humanitární a rozvojové pomoci tak spíše umocňoval zobrazování vojáků jakožto nejen statečných a schopných, ale také benevolentních a laskavých lidí.

Zvláště silná náklonnost k vojákům se ukázala v reportážích z Afghánistánu, které jako by potvrzovaly obavy odpůrců embedované žurnalistiky z toho, že v jejím rámci reportéři nezůstanou nestrannými.

Summary

The relationship of politics and media is seen as fundamental for war reporting analysis and most studies done in this field focus on it and more specifically on the question of media affecting the public opinion and thus politician and vice versa, politicians affecting the way the media work and thus the public opinion. There are many factors affecting the war reporting including type and quantity of sources of information or social pressure and ideology.

In this study that focuses on war reporting on the Czech Army in Afghanistan in the Czech media, I found out using the quantitative analysis, that as presumed in the theoretical part, frequent citing of government and army officials corresponds with positive image of the Czech engagement in Afghanistan and Czech troops that deployed there.

The theme selection was also affected by the frequent usage of elite and limited sources – national interest was one of the very often used frames. On the other hand the possible counterweight to this type of reporting – the concepts of peace-journalism and CNN effect – stay untapped and unused. Peace-journalism is quite a specific project demanding very independent journalists with a very specific ideology and is not very common anywhere. CNN effect on the other hand could be used, but as the study found out the Czech media tend to follow the ideological lead of political and army elites.

Looking at the framing analysis results it is apparent that the selected media did not only as presumed create a positive image of Czech soldiers in Afghanistan, but also other frames studied were conformed to contribute to this positive image. This could especially be observed in the coverage by reporters who went to Afghanistan, and spent the most of their time there with the soldiers on the base or embedded in a way in their patrols and day-to-day jobs outside. In their reports, most of these journalists show strong

affection, thus in a way confirming the suspicion that embedding is not compatible with objectivity.

Seznam použité literatury

ADAY, Sean, Steven LIVINGSTON a Maeve HEBERT. Embedding the Truth: A Cross-Cultural Analysis of Objectivity and Television Coverage of the Iraq War. *The Harvard International Journal of Press/Politics*. 2005-01-01, roč. 10, č. 1, s. 3-21.

BAHADOR, Babak. Did the Global War on Terror end the CNN effect?. *Media, War & Conflict*. 2011-04-08, roč. 4, č. 1, s. 37-54.

BALABANOVA, E. Media power during humanitarian interventions: Is Eastern Europe any different from the West?. *Journal of Peace Research*. 2010-01-20, vol. 47, issue 1, s. 71-82.

BIERNATZKI, William E. "War and Media." *Communication research trends* 22, no. 3, 2003.

CHOI, J. Diversity in Foreign News in US Newspapers Before and After the Invasion of Iraq. *International Communication Gazette*. 2009-09-16, roč. 71, č. 6, s. 525-542.

DE VREESE, Claes. *Framing Europe: television news and european integration*. 2nd. ed. Amsterdam: Het Spinhuis, 2005.

ENTMAN, Robert M. Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*. 1993, vol. 43, issue 4, s. 51-58.

FARNSWORTH, Stephen, Stuart SOROKA a Lori YOUNG. The International Two-Step Flow in Foreign News: Canadian and U.S. Television News Coverage of U.S. Affairs. *The International Journal of Press/Politics*. 2010-09-28, roč. 15, č. 4, s. 401-419.

- GALTUNG, Johan. High road, low road: Charting the course for peace journalism. Track Two 7.4 (1998): 7-10.
- GALTUNG, Johan a Mari H. RUGE. The Structure of Foreign News: The Presentation of the Congo, Cuba and Cyprus Crises in Four Norwegian Newspapers. *Journal of Peace Research*. 1965-01-01.
- GILBOA, Eytan. The CNN Effect: The Search for a Communication Theory of International Relations. *Political Communication*. 2005-02-16, vol. 22, issue 1, s. 27-44.
- HALLIN, Daniel C.. Living Room Wars: Vietnam vs. 'Desert Storm', Media & Values 56 (Fall 1991).
- JAKOBSEN, P. V. Focus on the CNN Effect Misses the Point: The Real Media Impact on Conflict Management is Invisible And Indirect. *Journal of Peace Research*. 2000-03-01, vol. 37, issue 2, s. 131-143.
- JENSEN, Rikke Bjerg. British military media strategies in modern wars. *Global media and communication*. 2011, roč. 7, č. 3, s. 193-197.
- KATZ, Elihu. Dvoustupňový tok komunikace: nejnovější zpráva o hypotéze. In: JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Politická komunikace a média*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2000, s. 80-98.
- KIM, H. S. War journalists and forces of gatekeeping during the escalation and the de-escalation periods of the Iraq War. *International Communication Gazette*. 2012-05-18, roč. 74, č. 4, s. 323-341.
- KOGEN, L. a M. E. PRICE. Deflecting the CNN effect: public opinion polling and Livingstonian outcomes. *Media, War*. 2011-07, roč. 4, č. 2, s. 109-123.

KRISTENSEN, Nete Nørgaard a Mark ØRSTEN. Danish media at war: The Danish media coverage of the invasion of Iraq in 2003. *Journalism*. 2007-06, roč. 8, č. 3, s. 323-343.

LEE, C.-C., J. YANG. Foreign news and national interest: Comparing U.S. and Japanese coverage of a Chinese student movement. *International Communication Gazette*. 1996-01-01, roč. 56, č. 1, s. 1-18.

LEE, Seow Ting. Peace Journalism: Principles and Structural Limitations in the News Coverage of Three Conflicts. *Mass Communication and Society*. 2010-08-23, vol. 13, issue 4, s. 361-384.

LIVINGSTON, Steven. *Clarifying the CNN Effect: : An Examination of Media Effects According to Type of Military Intervention*. Tamil Nation, 1997.
Dostupné z: <http://tamilnation.co/media/CNNeffect.pdf>.

LOYN, David. "Good journalism or peace journalism." Conflict and communication Online 6.2 (2007): 1-10. Dostupné z http://cco.regenerationonline.de/2007_2/pdf/loyn.pdf.

MCLAUGHLIN, Greg. Rules of Engagement: television journalism and NATO'S "faith in bombing" during the Kosovo crisis, 1999. *Journalism Studies*. 2002, roč. 3, č. 2, s. 257-266.

MURRY, Gabriele M. Mass opinion and armed military conflict: Germany and the ISAF. *Conference paper, 6th Global conference on war, virtual war and human security*. Budapest, 2009.

NORD, Lars W. a Jesper STRÖMBÄCK. Reporting more, informing less: A comparison of the Swedish media coverage of September 11 and the wars in Afghanistan and Iraq. *Journalism*. 2006-02-01, vol. 7, issue 1, s. 85-110.

OTTOSEN, R. The war in Afghanistan and peace journalism in practice. *Media, War*. 2010-12-09, vol. 3, issue 3, s. 261-278.

REESE, Stephen D., Oscar H. GANDY a August E. GRANT. *Framing public life: perspectives on media and our understanding of the social world*. Editor Oscar H Gandy, Stephen D Reese, August E Grant. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, 2001.

ROBINSON, Piers. *The CNN effect: the myth of news, foreign policy and intervention*. London: Routledge, 2002.

RUIGROK, Neil. From Journalism of Activism Towards Journalism of Accountability. *International Communication Gazette*. 2010-01-22, vol. 72, issue 1, s. 85-90.

ŘÍCHOVÁ, Blanka a Jan JIRÁK (eds.) *Politická komunikace a média*. Praha: Karolinum, 2000.

SCHEUFELE, Dietram A. Framing as a theory of media effects. *Journal of Communication*. 1999, vol. 49, issue 1, s. 103-122.

SCHULZ, Winfried. Funkce a důsledky politické komunikace. In: ŘÍCHOVÁ, Blanka a Jan JIRÁK (eds.) *Politická komunikace a média*. Praha: Karolinum, 2000.

SHAPIRO, Ian. *Politika zadržování: staronová strategie proti světovému terorismu*. Překlad Dana Gablasová. Praha: Karolinum, 2009.

SMITH, Angela a Michael HIGGINS. Introduction: Reporting war – history, professionalism and technology. *Journal of War*. 2012-10-25, vol. 5, issue 2, s. 131-136.

TANKARD, James W. The empirical approach to the study of media framing. In: *Framing public life: Perspectives on media and our understanding of the social world*, 2001, s. 95-106.

TAYLOR, Philip M. Journalism under Fire: The Reporting of War and International Crises. COTTLE, Simon. *News, Public Relations and Power*. Thousand Oaks, Calif.: Sage, 2003.

VAN GORP, Baldwin. Strategies to take subjectivity out of framing analysis. In: D'ANGELO, Paul a KUYPERS, Jim A. Doing news framing analysis : empirical and theoretical perspectives. New York: Routledge, 2010, 84 – 109.

WOLFGRAM, M. A. Democracy and Propaganda: NATO's War in Kosovo. *European Journal of Communication*. 2008-06, roč. 23, č. 2, s. 153-171.

YANG, J. Framing the NATO Air Strikes on Kosovo Across Countries: Comparison of Chinese and US Newspaper Coverage. *International Communication Gazette*. 2003-06-01, vol. 65, issue 3, s. 231-249.